

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BATI MERKEZLİ ULUSLARARASI İNSANİ YARDIM DERNEKLERİNİN
SOSYOLOJİK ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve ÇAĞŞIRLI

Sosyoloji Anabilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali AKAY

HAZİRAN 2024

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BATI MERKEZLİ ULUSLARARASI İNSANİ YARDIM DERNEKLERİNİN
SOSYOLOJİK ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve ÇAĞŞIRLI

Sosyoloji Anabilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali AKAY

HAZİRAN 2024

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normalara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı; ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı, uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

İstanbul, 2024

ÖZET

2020’de A.B.D’de zuhur eden “Black Lives Matter” (Siyahların Hayatı Önemlidir) hareketi ardından Küresel Kuzey’in pek çok alan ve kurumlarında dekolonizasyon tartışmaları ortaya çıkmıştır. İnsani yardım alanında da insani yardımın içindeki kolonyalist tarih ve mirastan yola çıkarak dekolonizasyon tartışmaları zuhur etmiştir. Save the Children Derneği’nin kurum içi ırkçılık özeleştirisini paylaştığı metin veya Sınır Tanımayan Doktorlar Derneği’nin (Médecins Sans Frontières) eski ve yeni çalışanlarından oluşan “Decolonise MSF” adlı oluşumun MSF içinde dekolonizasyon talebi gibi oluşumlar bu tartışmaların insani yardım alanındaki örneklerinden bazılarıdır.

Bu tez çalışması, insani yardım ve insanîyetçiliğin kolonyal tarihinin izinde “Decolonise MSF” örneğinden yola çıkarak MSF içindeki kolonyalist örüntüleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, insani yardım dernekleri postkolonyal teori çerçevesinde analiz edilecektir. Araştırma yöntemi olarak eleştirel söylem analizi, anlatı analizi, literatür taraması yöntemleri kullanılacaktır. “Decolonise MSF” hareketinin MSF’e yazdığı açık mektup ve bu mektuba MSF çalışanlarından gelen tepkiler incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Kolonyalizm, Postkolonyalizm, Dekolonizasyon, İnsani yardım

ABSTRACT

In 2020, following the emerge of the "Black Lives Matter" movement in the United States, decolonization discussions emerged in various fields and institutions of the Global North. Colonial history and legacy embedded within humanitarian aid has influenced the discussion of decolonization in humanitarian aid sector. Examples of these discussions in the humanitarian aid field include Save the Children's self-critique on internal racism or the "Decolonise MSF" movement composed of former and current employees of Médecins Sans Frontières (MSF) demanding decolonization within MSF.

This thesis aims to reveal the colonial patterns within MSF through the example of "Decolonise MSF," tracing the colonial history of humanitarian aid and humanitarianism. In this context, humanitarian aid organizations will be analyzed within the framework of postcolonial theory. Research methods will include critical discourse analysis, narrative analysis, and literature review. The open letter written by the "Decolonise MSF" movement to MSF and the reactions from MSF employees to this letter will be examined.

Key Words: Colonialism, Postcolonialism, Decolonisation, Humanitarian Aid

ÖNSÖZ

Bu konu hakkında tez yazmama beni ikna eden tüm insani yardım faydalanıcılarına teşekkür ederim. Bu tez çalışmasını mümkün kılan ve desteklerini sunarak beni bu konuda tez yazmaya motive eden Büyük Aile'm ve Usta'ma, Halil İbrahim'e, Ali'ye, Özden'e, Sultan'a, Özge'ye, Özgecan'a ve ismini burada tek tek saymadığım tüm güzelliklere ayrıca sayısız teşekkür ederim. Varlıklarıyla hayatımı güzelleştiren Sevde ve Ali Demir'e müteşekkirim. Tez yazma sürecinde konu hakkında yürüttüğümüz uzun tartışmalar ve yol göstericiliği ile yönümü bulmama yardımcı olan Atilla Hocam'a, bu konuyu bulmama, şekillendirmeme ve hayatımı renklendirmeme vesile olan Aslı ve Toprak'a, iyi dilekleri, muhabbeti ve manevi desteği ile hep yanımda olan Zeynep'e ayrıca teşekkür ederim. Maddi ve manevi destek sunan anne ve babama da teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	7
1.2. Araştırmanın Önemi ve Hedefi	8
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	9
1.4. Araştırmada Kullanılan Önemli Kavramlar	10
2. İNSANİYETÇİLİK ve İNSANİ YARDIM	11
2.1. İnsaniyetçilik ve İnsani Yardımın Sömürgeci Mirası	12
2.2. İnsani Yardımın Tarihsel Yolculuğu	15
2.3. Sınır Tanımayan Doktorlar Derneği (MSF)	21
2.3.1. MSF’i Dekolonize Et (DM)	23
3. TEORİK ÇERÇEVE: POSTKOLONYAL TEORİ	24
3.1. Kolonyalizm	24
3.2. Postkolonyalizm	29
3.3. Dekolonizasyon	30
4. METODOLOJİ	33
5. BULGULARIN ANALİZİ	38
5.1. DM Hareketinin MSF’E Yazdığı Açık Mektup Analizi	39
5.2. DM Hareketinin MSF’e Yazdığı Açık Mektuba Gelen Yorumların Analizi	42
5.2.1 Kolonyalist Örüntüler	42
5.2.2 Irkçılık	50
5.2.3. Saha ile İlişkiler & Kurbanlaştırma	51
5.2.4. Diğer	55
5.2.5 Dekolonizasyon	55
6. SONUÇ	59
KAYNAKÇA	64
EK: DM HAREKETİNİN MSF’E YAZDIĞI AÇIK MEKTUP	69

KISALTMALAR LİSTESİ

Birleşmiş Milletler: BM

Dünya Bankası: WB

Uluslararası Kızılhaç Komitesi: ICRC

MSF'i Dekolonize Et (Decolonise MSF): DM

Sınır Tanımayan Doktorlar Derneği (Medecins Sans Frontieres): MSF

Sivil Toplum Kurululu: STK

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği: SSCB

Uluslararası Para Fonu: IMF

1. GİRİŞ

Amerika'da 2020 yılında George Floyd'un polis tarafından hukuk dışı bir şekilde öldürülmesi ardından birkaç hafta içinde Amerika başta olmak üzere Batı'nın pek çok kurumunda ırkçılık konusu ile ilgili özeleştirel ve eleştirel hareketler zuhur etti. Bu hareketi insani yardım alanında ilk başlatan Save The Children (Çocukları Korumak) Derneği oldu. Dernek kurum içi ırkçılık pratikleri hakkında özeleştirel verip insani yardımın hemen tüm kurumlarının yapı ve zihniyetlerinde sömürgeci örüntülerin devam etmekte olduğunu bir basın açıklaması ile paylaştılar (Building an Anti Racist Organization, t.y¹.). Ardından insani yardım alanında bu sektörün² en büyük kurumlarından biri olan Sınır Tanımayan Doktorlar Derneği (Medecins Sans Frontieres, MSF) içindeki eski ve yeni çalışanlar arasında da böylesi bir hareket meydana geldi: Sınır Tanımayan Doktorlar Derneği'ni Dekolonize Et (Decolonise MSF, DM). DM hareketi, MSF'te kurum içi ırkçılık pratiklerinden, işe alım süreçlerindeki Avrupa merkezci bakış açısına, imtiyazlı kılınmış beyazlarla, *insansızlaştırılmış insani program* (dehumanising humanitarian programlara) politikalarına kadar MSF'i pek çok farklı noktada eleştirdi ve bunların dönüştürülmesi için çağrıda bulundu.

Dekolonizasyon başlığı altında toplanabilecek bu eylemlilikler insani yardım alanında hala devam etmektedir. Bu bağlamda, ilerlemeden önce insani yardımda dekolonizasyonun neye işaret ettiğine bakmakta fayda bulunmaktadır. Center of Humanitarian Leadership (İnsani Liderlik Merkezi), kalkınma ve insani yardım alanında dekolonizasyona dair *İnsani ve Kalkınma Yardımı Sektöründe Dönüşüm: Yardımı Sömürgeleştirme* (*Transformation in the Aid and Development Sector: Decolonising Aid*, 2021) isimli bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora göre insani yardımda dekolonizasyon şu anlama işaret etmektedir:

Kalkınma yardımlarının sömürgecilikten arındırılması, birçok insani yardım aktörünün güç ve kaynakların esaslı bir değişime gitmesi

---

¹ T.Y.: APA stili referans göstermeye göre belgenin tarihinin belli olmadığı anlamına gelir.

² İnsani yardım alanının kapitalizm ve neoliberalizm ile yakın ilişkisinden dolayı sektör ifadesi tercih edilmiştir.

gerekliliğine dair yaptığı bir çağrıdır. Bu çağrı, mevcut uluslararası yardım sisteminin Batı'nın terimlerine ve bakış açlarına dayanan bir kolonyal yapı parçası olduğu endişesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, küresel Kuzey ile küresel Güney arasındaki güç dengesizliklerini sürekli hale getirerek devam ettirmektedir³(Transformation in the Aid and Development Sector: Decolonising Aid, 2021).

Bu süreçte, farklı insani ve kalkınma yardımları kuruluşlarının çalışan ve danışanlarından oluşan 158 kişilik bir grupla birlikte uluslararası yardım alanındaki asimetrik güç ilişkileri ve bu alandaki sömürgeci örüntüleri masaya yatırmak üzere bir araya gelindi. Bu toplantıda postkolonyal ve dekolonyal teori etrafında insani ve kalkınma yardımlarının dekolonizasyonunun nasıl mümkün olunabileceği üzerine üç günlük *Yardıma Dekolonize Etme Zamanı* (Time To Decolonize Aid) isimli bir konsültasyon düzenlendi. Bu konsültasyonda, dekolonizasyonun iki farklı anlamına değinildi: 1) eski koloni ülkelerin bağımsızlıklarına kavuşarak kendi devletlerini kurmaları, 2) epistemolojik anlamda uluslararası yardımın bir kolonyal pratik olarak kendisini var etmeye devam etmesi. Bu toplantıda dekolonizasyonun ikinci anlamına odaklanıldı. Bu bağlamda, bahsi geçen toplantıda uluslararası yardımda kendisine yer bulan Avrupalı yaklaşımın üstünlüğü fikrinde saklı duran kolonyal düşüncenin yapısökümüne uğratılması da toplantının esas amaçlarından birisi idi (Peace Direct, Adeso, Alliance for Peace Building & Wcaps, 2021). Bu süreçte, yukarıda ele alınan tüm bu gelişmelere paralel bir yerden başka bir uluslararası yardım derneği olan Oxfam, *Dekolonize! Manası nedir?* (Decolonize, What Does it Mean?) (Oxfam, 2022) isimli bir rapor yayınladı. Bu raporda dekolonizasyon ve ilgili kavramların temel anlamları ele alındı. DM hareketi, "Yardıma Dekolonize

---

³ Decolonising aid is a call from many humanitarian actors for a fundamental shift in power and resources, grown out of concerns that the current international aid system is part of a colonial construct that operates on Western terms and from Western points of view, perpetuating power imbalances between the global North and global South.

Etme Zamanı” toplantısında ve Oxfam’ın bu raporunda da talep edildiği gibi yardım alan ve çalışanlara daha eşitlikçi ve adaletli bir gelecek sağlanması adına insani yardım kurumlarına sızmış sömürgeci mirastan kurtulması için bir çağrıda bulundu.

İnsani yardım zor durumda olanların hayatlarının kurtarılması, temel insani sorunlarının çözülmesi gibi hayati ihtiyaçlara dair önemli ve kıymetli müdahalelerde bulunmaktadır. Bu bağlamda, insani yardım insanlık için yüce değerleri barındıran bir yapı olagelmıştır. Bununla birlikte, yukarıda da ele alındığı gibi insani yardımın bireylere yönelik hayati müdahaleleri bu kurumun eleştirilerden azade olduğu anlamına gelmez. Bugüne değin insani yardıma yönelik olumlu ve olumsuz pek çok eleştiri yapılmıştır. Bu tez çalışmasında insani yardıma dair dekolonizasyon merkezli bir tartışma yürütüleceği için insani yardımın kurtulması gereken sömürgeci örüntülerinden, eksikliklerinden ve geliştirilmesi gereken noktalarından hareketle insani yardımı postkolonyal teori çerçevesinde ele alacaktır.

İnsani yardımın ortaya çıkışında belirleyici olan ve ona rengini veren üç sosyal faktör şöyle sıralanabilir: Batı, Hristiyanlık, kapitalistleşme (Nader & Savinar, 2016). Tüm bunların kesiştiği nokta olarak sömürgecilik karşımıza çıkmaktadır. Antonio de Lauri, insanîyetçilik üzerine derleme yaptığı “The Politics of Humanitarianism” isimli kitapta insanîyetçilik üzerine eleştirel çözümlere girer. Buna göre insani yardımın üst başlığı olan insanîyetçiliğin temel sorunlardan birisi de Batıyı referans noktası olarak merkeze alan kültürler arası hiyerarşik yaklaşımda bulunmasıdır. İnsanîyetçilik normal, evrensel ve iyi olanın tanımını yaparak başlamaktadır bu kültürler arası hiyerarşik yaklaşımına ve elbette Batı’nın kategorileri ile. 18. y.y. evrimci ve sömürgeci anlayışını hatırlatan bu yaklaşım toplumsal sorunları kültürel nedenlerle açıklamaya girişmektedir. Bu açıklamaların sonunda ulaşılan nokta kimi zaman kimi toplumların diğerlerinden daha üstün veya aşağı olduğu yönündedir. Sömürgecilik döneminde olduğu gibi bu hiyerarşik farklılık toplumları insani müdahaleye açık bir hale getirmiştir (de Lauri, 2016: 8-9).

Yukarıda ele alınanlar ışığında, insani yardımın günümüze kadar süren yolculuğunu ele alırken sömürgecilik mefhumunu katmadan ilerlemek tartışmanın önemli bir kısmının eksik kalmasına sebep olacaktır. Bu bağlamda, insaniyetçilik ve insani yardım üzerine sömürgecilik pratiğini de dahil eden bir yerden yazılmış tarihi araştırmaları ve incelemeler bulunmaktadır. Michael Barnett'ın *Empire of Humanity: A History of Humanitarianism* (İnsaniliğin İmparatorluğu: İnsaniyetçiliğin Tarihi) (Barnett, 2011), Terry'nin *Condemned to Repeat* (Geçmişe Tekrara Mahkûm) (Terry, 2002) isimli çalışmalar bu konuda belirleyici olan çalışmalardandır.

İnsani yardımın tarihsel bağlamında eleştirel incelemesini yapan önemli çalışmalar da bulunmaktadır. Coyne'nin *Doing Bad by Doing Good: Why Humanitarian Action Fails* (İyilik Yapayım Derken Kötülük Yapmak: İnsani Eylem Neden Başarısız Olur?) (Coyne, 2013), Michael Moyd'un, *What's Wrong with Doing Good? Reflections on Africa, Humanitarianism, and the Challenge of the Global* (İyilik Yapmanın Nesi Kötü? Afrika, İnsaniyetçilik ve Küresele Meydan Okuma) (Moyd, 2016), David Rieff'in *A Bed for the Night: Humanitarianism in Crisis* (Bir Gecelik Tek Yatak: İnsaniyetçilik Krizde) (Rieff, 2003) böylesi çalışmaların önemli örneklerindedir.

Tüm dünyada doğal (deprem, tsunami vb.) ve insani afetler (savaş, göç) artarken, insani afetler temelli krizler giderek daha belirgin bir hal almaya başlıyor. Savaş, iklim değişikliği, ekonomik koşullar vb. sebepler nedeniyle tüm dünyada son otuz yılda göç hareketliliği gözle görülür bir artış göstermiştir. Buna paralel olarak da insani yardımın en aktif olduğu alanlardan birisi de mülteci alanı olmuştur. IOM'ın 2017 yılı raporuna göre 2000 yılında dünyada 173 milyon göçmen varken son 23 yılda göçmen sayısında yüzde 49'luk bir artış meydana gelmiştir (Turan, 2018). Başka bir veriye göre ise 1995 yılından günümüze mülteci nüfusu 3 kat artmıştır (Alexander & Parker, 2020). Bunlarla ilişkili olarak insaniyetçilik alanına dair yapılan araştırmalar da çoğunlukla mülteciler ve insani yardım ekseninde ele alınmıştır. Harrel Bond'un *Imposing Aid* isimli çalışması (Bond, 1986), Tanzanya'daki mülteciler arasında yürüttüğü saha çalışması ile Lisa Malkki'nin *Speechless Emissaries: Refugees, Humanitarianism, and*

Dehistoricization (Malkki, 1996) başlıklı makalesi bu konudaki önemli çalışmalardandır. Ggünümüzde ise Nicholas De Genova'nın (Genova, Garelli & Tazzioli, 2018) insani yardım odaklı olmasa da Batı'da mülteci, insani yardım ve insani yardıma alternatif olarak dayanışma meselesi üzerinden konu hakkında öne çıkan tartışmaya yön verici çalışmalar ortaya koymuştur. Ele alınan bu çalışmalar mülteci ve insani yardım meselesi hakkında güncelliğini koruyan ve tartışmaya yön veren çalışmalardır.

İnsani yardıma yönelik en temel ve genel eleştiriler asimetrik güç ilişkileri başlığı altında ele alınabilir. Kimin, kime, nasıl, ne zaman ve niçin yardım ettiği bu güç ilişkilerini ortaya koyan önemli sorulardır. Bu soruların cevaplarının elbet postkolonyalizm ile birleşip el ele gittiği noktaları bulunmaktadır. Yerel paydaşlarla yürütülen işbirliklerinden, kurum içi ilişkilerdeki ırkçılık örüntülerine ve oradan yardım edilen nüfusun temsiliyeti gibi pek çok farklı alanda tekrar gözden geçirilmesi ve hatta dönüştürülmesi gereken noktalar bulunmaktadır

Hint asıllı Amerikalı postkolonyal feminist Chandra Mohanty, Sınır Tanımayan Feminizm kitabında "Üçüncü Dünya"lı kadının⁴ feminist hareketteki yeri, Batılı kadınla karşılaşması ve Batı dünyasında nasıl temsil edildiği ve bu tartışmalar ışığında feminist hareketin dekolonizasyonunun mümkünüğünü ve nasıl olacağını sorgulamaktadır. "Üçüncü Dünya"lı kadının Batılı feministler tarafından temsil edilmesinde ortak bir nokta vardır: kurban olma hali. "Üçüncü Dünya"lı kadın yerine göre Arap aile sisteminin kurbanı olur, yerine göre kah İslam dininin, kah ekonomik koşulların. Bu temsiliyetlerde öznellikler, tarihsellikler, hikâyeler yok sayılır ve "Üçüncü Dünya"lı kadınlar nesneleştirilir (Mohanty, 2005).

Akademi dışında, kalkınma ve insani yardım projelerinde de "Üçüncü Dünya"lı kadınların aciz ve kurban olarak gösterme eğilimi bulunmaktadır. Böylesi bir temsiliyet faydalanıcılar yerine insani yardım çalışanlarının ve projelerin konuşması ve diğer eylemlilikleri meşrulaştırılsın hem de Batılı

---

⁴ Chandra Mohanty çalışmalarında Üçüncü Dünya kavramını eleştirel bir şekilde ama bir yandan da etkin bir analiz aleti olarak kullandığı için ben de ona referans verdiğim noktalarda "Üçüncü Dünya" kavramını kullanmaya devam edeceğim.

beyaz atlı kurtarıcı olarak değerli kılınsın ve toplum tarafından kabul görsün. Bu bağlamda, insani yardımda fon veren beyaz kurtarıcı adam imgesi Küresel Kuzey'den gelir, kurtarılması gereken kurbanlar ise Küresel Güney'dedir. Tüm bu ilişkilermeler ırkçı düşünce yapısı ve küresel sermayenin akışını besleyen bir yerden inşa edilir. (Nader & Savinar, 2016: 49 & Moyd, 2016: 95).

Bunlara paralel bir yerden Nicholas De Genova ve diğer yazarlar insaniyetçiliğin mültecileri nesneleştirmesini ve dolayısıyla depolitize edilmesini şu sözlerle açıklar:

İnsaniyetçiliğin, göç alanında taşıdığı yük genellikle tehlikelidir. Göçmenlerin kendilerine ait gerçek anlamda siyasi bir alan oluşturması o kadar da kolay değildir; çünkü bu, genellikle sosyopolitik ve hukuki olmayan vatandaşlık durumlarıyla yakından ilişkilidir. Bu durumda, göçmenler, politik özne olarak değil, başkalarının acıma, merhamet veya insani koruma nesnelere olarak varsayılırlar (Stierl vd, 2022: 800).⁵

İnsaniyetçilik, kalkınma ve insani yardımları içinde barındırarak geniş bir alana yayılan bir kavramdır. Bu kavramın içerisinde ahlaki değerler, hukuki kurallar, ahlaki ve zorunlu müdahaleler de yer alır (Ticktin, 2014: 274). Literatürde, insani yardım ve kalkınma yardımlarının insaniyetçilik başlığı altında toplanması ve birbirleri ile aralarındaki sınırların giderek daha geçişken hale gelmesi sebebiyle çalışmada kalkınma alanında da çalışan James Ferguson, Chandra Mohanty gibi postkolonyal akademisyenlerin de çalışmalarına referans verilmiştir. Edward Said, Michel Foucault gibi

---

⁵ "The weight of humanitarianism is often pernicious in the field of migration. The fact that it is so tricky for migrants to generate a veritably political space of their own is very closely linked with precisely their sociopolitical and juridical condition of non-citizenship, and thus the ways that they are presumptively figured not as political subjects but rather as the objects of others' pity, compassion, or humanitarian protection (Stierl vd, 2022: 800)."

teorisyenlerden önemli ölçüde etkilenen bu teorisyenler kalkınma gibi postkolonyal yapılara dair eleştirel analizler ortaya koymuşlardır.

Antropolog James Ferguson, Lesotho'da yürüttüğü saha çalışmasını ardından *The Anti-Politics Machine* isimli çalışmasını yayınlamıştır. Ferguson, çalışmasında Lesotho'da hayvancılık ve ziraat alanında yürütülen bir kalkınma projesi örneğine bakarak kalkınma projelerini eleştirir. Bu eleştirisinde kalkınma yardımı projelerinde ele alınan sorunların yapısal sorunlar olduğu gözden kaçırılarak sorunun yönetsel teknik problemlere indirgenerek apolitikleştirildiğinden bahseder (Ferguson, 2006). İnsani yardım faaliyetlerinde de yiyecek, barınma, sağlık gibi alanlarda hizmet verilirken bu alanlardaki sorunların ardındaki yapısal nedenleri görmezden gelinmektedir (Moyd, 2016: 93-94). Bu projelerde sorunun kaynağına inmek yerine anlık çözümler bulunularak ilerlenmekte ve bu noktada insani yardım depolitize edilmektedir (De Waal, 1997 aktaran Ticktin, 2014: 277).

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı DM hareketini bir örnek olarak ele alarak özelde MSF, genel çerçevede ise Batı'lı uluslararası insani yardım derneklerini postkolonyal teori çerçevesinde eleştirel bir incelemesini yapmaktır. Bu tez çalışmasının temel argümanı, bir insani yardım kurumu olarak MSF'in ve genelde insani yardımın sömürgeci örüntüleri içinde barındırdığıdır. Bunun yansısı çalışma, uluslararası insani yardım derneklerinin çalışmalarını nasıl daha iyi bir hale getirilebileceği ve bu noktada postkolonyal teorinin nasıl katkıları sunacağını da ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tez çalışmasının ortaya koyacağı çıktılarla, uluslararası yardım kuruluşlarındaki çalışanların birbirleri arasındaki ve yardım ettikleri kişiler arasındaki güç ilişkilerinin dönüştürülmesi de amaçlamaktadır.

Araştırmaya aşağıdaki sorular yön verecektir:

- 1) Sömürgeci geçmişin bugünkü insani yardım üzerindeki etkisi nedir?
- 2) MSF çalışanları arasında ne tür kolonyal ilişkiler meydana gelmektedir?
- 3) MSF çalışanları ile sahada yardım edilen insanlar arasında kolonyal ilişkiler meydana gelmektedir?

4) DM hareketi MSF içinde hangi kolonyalist örüntü ve pratikleri ortaya koymuştur?

5) DM hareketi dekolonizasyonu nasıl ele almıştır?

1.2.Araştırmanın Önemi ve Hedefi

1990'lardan bu yana insaniyetçilik söylemi ve pratikleri ve bunların toplumlara etkisi üzerine eleştirel analizler de geliştirilmektedir (Pandolfi, M. & Rousseau, P, 2016: 28). Bununla birlikte, insani yardımın dekolonizasyonu konusu akademik literatürde ve akademi dışı yapılan araştırmalarda epey yeni bir konu. Şimdiye değin insani yardımın sömürgecilikle ilişkisine dair pek çok araştırma yürütülse de insani yardımın dekolonizasyonu, bunun nasıl olması gerektiği gibi noktaların tartışılması henüz başlangıç aşamasındadır. Ayrıca bu konu ile ilgili yapılan araştırma ve yazılar daha çok ırkçılık, kurum içi çalışanlar arasındaki ayrımcılık pratiklerine vb. odaklanmaktadır. Sahada yardım edilenlerle kurulan ilişkiler, bu ilişkide Küresel Güney'in kurbanlaştırılarak gerçekliğinin sömürülmesi gibi analizler henüz yeterince yapılmamış diyebiliriz. DM Hareketinin MSF'e yazdığı açık mektupta "insaniyetsizleştirilmiş insani/dehumanizing humanitarian aid" yardım meselesi ve sahada insanlarla kurulan ilişkiler yer alırken bu mesele DM'nin *Dignity at MSF* isimli araştırma raporunda kendisine yer bulamamıştır (Dignity at MSF, 2022). Açık mektuba yapılan yorumlarda ise bu konular neredeyse hiç kaleme alınmamıştır. Bu bağlamda DM örneği üzerinden dekolonizasyon tartışmalarına sahada kurulan ilişkileri de dahil eden bir yerden bir tartışma yürütmesi nedeniyle bu araştırma literatürde önem kazanmaktadır. Şimdiye kadar etraflıca incelenmemiş olan "Decolonise MSF" hareketini ele alan bu tez çalışmasının hem postkolonyal teoriye katkı sağlaması, hem konu hakkındaki tartışmaları beslemesi, hem de insani yardım projelerinin daha eleştirel ve olumlu niteliklere sahip olarak yürütülmesinin önünü açması hedeflenmektedir. Ayrıca, şimdiye kadar hep kalkınma yardımları üzerinden insaniyetçilik meselesine dair eleştirel çalışmalar ve teoriler geliştirilirken bu tartışmalara insani yardımın da eklenmesi çalışmayı daha da anlamlı kılmaktadır.

1.3.Araştırmanın Sınırlılıkları

Dekolonizasyon -önceki bölümlerde de ele alındığı gibi- kolonyalist ülke ile kolonileştirilmiş ülkelerin postkolonyal dönemde kurdukları ilişkilerinde açığa çıkan asimetrik güç ilişkilerini bozmak üzere yapısöküme uğratılması anlamına tekabül etmektedir. Bu bağlamda, bu tez çalışması kolonyalist tarihi nedeni ile Batılı diğer bir deyişle Küresel Kuzey merkezli uluslararası insani yardım dernekleri ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın bu bölge ile sınırlı kalmasının başka bir nedenini de "Black Lives Matter"a bağlayabiliriz. ABD'de George Floyd'un öldürülmesi ardından "Black Lives Matter" ile dekolonizasyon ve ırkçılık tartışmaları Küresel Kuzey'de başlamıştır. Küresel Kuzey'de, bu ülkelerin sömürgeci tarihleri ile yüzleşmesi devam ettiği için çalışma bu coğrafyalarda faaliyet gösteren uluslararası yardım dernekleri ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın bir başka sınırlılığı ise Batı merkezli insani yardım derneklerinden sadece MSF üzerine odaklanmasıdır. Elbette daha pek çok farklı insani yardım kurumu bulunmaktadır. Ancak bu kuruma odaklanılmasının en temel nedeni ABD'de Black Lives Matter (Siyahların Hayatı Önemlidir) ile başlayan dekolonizasyonu tartışma süreci ardından bir araya gelip insani yardım alanında örgütlenerek çalışmalarını yürüten DM hareketidir. DM hareketi, MSF çalışanlarından oluşan ve MSF'i eleştiren bir harekettir. Bu hareket, MSF'e yazdığı bir açık mektup ve web sitesi ile MSF'in içindeki kolonyalist örüntülerle yüzleşmesi gerektiğinden bahseder. DM hareketinin gerek MSF içi gerekse diğer Batılı insani yardım kurumlarında önemli bir etki yaratması nedeniyle bu çalışma sadece MSF ve DM hareketi ile sınırlandırılmıştır.

Bu çalışma, yukarıda da ele aldığım sınırlılıklar ve araştırmanın odak noktası nedeniyle kolonyalist örüntülerin yer almadığı coğrafyadaki sivil toplum kuruluşlarına (STK) yönelik olmayacaktır. Bu bağlamda, insani yardım alanında Çin, Türkiye, Brezilya gibi önemli yeni aktörler meydana çıksa da bu aktörler bu çalışmada yer almayacaktır. Türkiye, 2022 gayrisafi milli hasıla oranının en çok insani yardım yapan ülke konumundadır

(Taşdemir, 2022). Konunun odak noktası gereği; Türkiye’de kurulmuş insani yardım dernekleri başka bir çalışmanın konusu olabilir.

1.4.Araştırmada Kullanılan Önemli Kavramlar

Türkiye sosyal bilimler literatüründe insani yardım ve insanîyetçilik, dekolonizasyon gibi kavramların sıklıkla kullanılmaya başlanması henüz yeni sayılabilecek bir olgu. Bu nedenle literatürde bir kelime için birkaç farklı kavram kullanılabilenekte. Örneğin, “humanitarianism” terimine karşılık olarak “insanîyetçilik” ve “insanîyetperverlik” gibi farklı kavramlar kullanılmaktadır. Ancak bu çalışmada “humanitarianism” kavramına karşılık olarak “insanîyetçilik” kavramı kullanılacaktır.

“Postkolonyalizm” ve “dekolonyalizasyon”, bu tez çalışmasının merkezinde yer alan diğer iki önemli kavram. “Postkolonyalizm” yerine “sömürgecilik sonrası” ve “dekolonizasyon” yerine “sömürgesizleştirme” kavramları da kullanılabilirdi. Ancak Türkiye’de bu konularla ilgili yürütülen tartışma ve çalışmalarda hâkim kullanım “postkolonyalizm” ve “dekolonyalizm” şeklinde olduğundan bu tez çalışmasında da bu şekilde kullanımı tercih edilmiştir. Bir yanılla bu durumun kendi içinde bir tezatlık barındırdığı aşıkardır. Batılı toplumların Batı dışı toplumlar üzerinde uyguladığı her türlü hegemonya ve güç ilişkilerinin eleştirel analizini kapsayan postkolonyalizmin Türkiye’de yürütülen tartışmalarda kendisine Türkçe bir karşılık bulamaması aslında bizlere bu alanda yürütülen tartışmaların derinliğine ve samimiyetine dair de bir ipucu vermektedir. İnsani yardım ve dekolonizasyon meselesi hakkında araştırmalar yapan Themrise Khan da Batı dışı toplumlardaki diğer ülkelerin sözlüklerinde “decolonisation” kelimesinin orijinal bir karşılığı olup olmadığına bakmış. Pek çok Batı dışı toplumların dillerinde de kelimenin bir karşılığı olmadığını fark etmiş (Khan, 2023).

Bu tez çalışmasında, yardım kelimesi kullandığı anlarda aksi belirtilmedikçe kalkınma ve insani yardım kavramlarına bir arada göndermede bulunulacaktır. Öncelikle, literatürde kullanım bu şekildedir. Sonrasında, insani ve kalkınma yardımları insanîyetçilik başlığı altında ele alınır ve birbirleri ile kesişen yanları vardır. Bugün ise kalkınma ve insani yardım

arası ilişkiler gittikçe daha yakınlaşmış, sınırlar belirsizleşmiştir (Ticktin, 2014).

Son olarak, başlıkta yer bulan "Batı Merkezli" ifadesi epistemolojik olarak Avrupa-merkezci bir yaklaşıma göndermede bulunmamaktadır. Bilimsel bir araştırma olarak yürütülmüş bu tez çalışmasının araştırması öncesinde böylesi bir konuda hüküm vermesi bilimin objektiflik kriterine ters düşer. Burada Barı merkezli ile kast edilen yönetsel ve operasyonel anlamda Batı'da yer alan uluslararası insani yardım dernekleridir.

2. İNSANİYETÇİLİK ve İNSANİ YARDIM

İnsaniyetçilik, insani yardımdan askeri insani müdahaleye kadar uzanan geniş bir alandır. İnsaniyetçiliğin odak noktası insanın acısını hafifletmek, kriz anlarına müdahale ederek insanlığı ileriye taşımaktır. Haiti'de yapılan insani yardımdan, Afganistan'daki askeri müdahaleye, Afrika'da açlıkla mücadele için yürütülen kalkınma projelerine kadar hepsi insaniyetçiliğin birer parçasıdır (Caulhon, 2010 & Ticktin, 2014).

Christopher Coyne, "Doing Bad by Doing Good" isimli kitabında insaniyetçilik alanında yapılan çalışmalara ve bu çalışmaların sonucuna bakıyor. Yazar, insaniyetçilik alanında yapılan çalışmaların iki ayrı başlık altında incelenebileceğinden bahsediyor. Ayrıştırmayı şu şekilde yapıyor: 1. Doğal veya insani afet vb. gibi kriz durumlarında yapılan kısa süreli insani yardımlar, 2. Açlık, işsizlik gibi sorunlara bulunan uzun soluklu kalkınma yardımları. Coyne, insan yardım ve kalkınma yardımlarının insanın iyilik halini geliştirmeye yardımcı olduğunu ortaya koyuyor. Dolayısıyla iki yardım türünün "kalkınmanın çocukları" olduğunu belirtiyor. Coyne bu çalışmasında birbirinden farklı gibi gözükse de bu iki kavram arasındaki mesafeyi kapatmaya çalıştığını belirtiyor (Coyne, 2013: 17-18).

İnsani yardım çalışmalarında kimin, kime, nasıl ve ne için yardım ettiği sorusu altındaki güç ilişkileri bizlere insani yardımın işlevselliği ve nasıl işlediği konusunda fikir vermektedir. Günümüzde insani yardıma getirilen en temel eleştirilerden biri insani yardımın kendi içinden çıkıp geldiği sömürgecilik mirasını farklı tezahürlerle ortaya koymasıdır. Bu pratikler

arasında sömürgeci örüntüleri en fazla taşıyan nokta insani yardımdaki tepeden inme yaklaşımıdır. Haitii'deki deprem felaketine yapılan insani yardımları postkolonyal ve dekolonyal teori bağlamında yüksek lisans tez çalışmasında ele alan Yuki Fujita bu tepeden inme yaklaşımının insani yardımın pek çok alanında görülebileceğinden ve olağan bir pratik olduğundan bahsediyor. Fujita, bu tepeden inme yaklaşımının kolonyalist zihniyetin bir tezahürü olduğunu ortaya koyuyor (Fujita, 2020). Coyne, buna örnek olarak Batılı ülkelerin 3. Dünya ülkelerine yaptıkları yardımların yeterli planlama eksikliği ve yerelin ihtiyaçlarının yeterince anlaşılabilmesi sebebiyle yapılan yardımlardan yeterince faydalanılamadığını ortaya koyar. MSF'in Afganistan hakkında yazdığı bir raporda; farklı ülkelere gelen teçhizatların hastaneye geldiğini ancak bu teçhizatın nasıl kullanılabileceğine dair bir açıklama olmaması sebebiyle eşyalar atıl durumda olduğunu belirtirler. Benzer bir şeyi Dünya Sağlık Örgütü, Sahara altı Afrika ülkelerinde görmüştür. Kullanıcı eğitimi, teknik destek birimi vs. sebebiyle bu cihazlar kullanılamamaktadır (Coyne, 2013:90-91).

Yukarıda da görüldüğü gibi insani yardımda yapılan işlerden ziyade sonuçlarına bakmak gerek (Terry, 2002: 216). Şimdiye değin, insani yardım alanında iyi niyetle ve iyi sonuçlara haiz olmuş işler olsa da sonucu hoş olmayan durumlar da ortaya çıkmış. Bunların en bilinen örneklerinden birisi; Ruanda'daki yaşanan soykırımda soykırımı uygulayanlar ve soykırımın hedefi olanların aynı kampta kalmak zorunda bırakılmalarıdır (Barnett & Weiss, 2008: 7).

2.1.İnsaniyetçilik ve İnsani Yardımın Sömürgeci Mirası

İnsaniyetçilik ve onun iki alt kolu olan insani yardım ve kalkınma yardımları sömürgecilik ile el ele giden bir sürecin devamı niteliğindedir (Slim, 2015: 13). Biraz daha açmak gerekirse, sömürgeci yaklaşıma göre Batı dışı toplumlar geri kalmış, vahşi ve medeniyetten uzaktırlar. Batı dışı toplumların "vahşi"likleri ve "geri kalmış"lıkları başta olmak üzere farklı insan toplumlarına olan yaklaşım ve davranışlarında bu vahşilik ve geri kalmışlıkları vücut bulur. Kadın sünneti, sati gibi pratikler bu ilkeliklere örnek teşkil etmektedir. Bu pratiklerle Batı dışı toplumlar

etiketlenmişlerdir. Bu etiketlemeler özellikle kadınlar üzerindeki uygulamalarda belirlemekte ve olağanüstü durumlara işaret etmektedir. Bu imgelerde, karşımıza yardıma ve medenileştirilmeye muhtaç insan toplulukları imgesi çıkar. Kolonyalist ülkelerin kolonileştirdikleri topraklara medeniyet götürme misyonu bağlamında insaniyetçilik karşımıza çıkar. Günümüzde bunun bir uzantısı yardım götürülen acil durum yerlerinde yardıma muhtaç kadın ve çocuk figürlerinin ön plana çıkarılmaktadır (Calhoun, 2010: 38-39). Tüm bu Batı dışı pratikler vahşilik, ilkelik ve beraberinde olağanüstü acil durumları taşıması nedeniyle her durumda insani müdahaleye ve yardıma muhtaç bir alana meşruiyet oluşturur.

İnsani yardım ve insaniyetçilik anlayışı; kendisini Batı, Hristiyanlık ve Aydınlanma felsefesinin kesiştiği noktadan inşa eder (Barnett & Weiss, 2008). Buna göre bazen ilkel bir toplumun ahlaki değerini düzeltmek insaniyetçi bir eylemdir. Bazen de hayırseverlik faaliyeti insaniyetçiliğe tekabül etmektedir. Ezcümle tüm bu pratikler yukarıda da ele alındığı gibi ilkele medeniyet götürme temellidir ve sömürgeci bir yaklaşıma sahiptir (Coyne, 2013: 31).

Kolonyal ve postkolonyal dönemde insaniyetçi çalışmaların devletlerin kendi politikalarını uygulamak için kötüye kullandıkları bir araç haline geldiği de olmuştur. İnsani yardım, zor durumda olanlar için yapılan tarafsız ve apolitik yardım işleri gibi gelebilir. Ancak insaniyetçilik ve insani işler bunun çok ötesindedir. İnsani yardım içerisinde bir takım ideolojiler, hiyerarşiler barındırır ve temel dayanağı da sömürgeci ve emperyalist fikirlerdir. Bu emperyalist çerçevedeki imparatorluk imgesi mutlak ve evrensel iyi argümanı ile desteklenir (Baughan & Everill 2012: 727).

İnsani yardımda bulunan "iyilik etme" eyleminin soy kütüğüne bakacak olursak 18.yy.'a gitmemiz gerekecek (Ticktin, 2014: 274). 18.y.y.'da, Hristiyanlık tarihinde, Protestan Kilisesi insan ruhuna dair karamsar püriten anlayışı yerine başkasına duyulan empati ve yardım etme duygusunu koyduğunu görürüz. Bu dönemde Fransa'da meydana gelen bir felsefi akımda da "insanlık" kavramının yükselmiş ve daha önce kullanılan anlamlarından başka anlamlara sahip olarak tedavüle girmiştir. Buna göre,

insanlık başka bir insanın iyi olma haline duyulan önem verme halidir. Bu kavramın içerdiği anlam Aydınlanma felsefesi ile yükselişe geçmiştir. Aydınlanma felsefesi ile bahsedilen empati duygusu bireysel bir duygulanım olmaktan öteye geçip kolektif bir aksiyona dönüşmüştür. İnsan onuru, insan hakları gibi kavramlarıyla insani yardımın temelini atmıştır (Barnett, 2011: 49-51).

İnsani yardım kolonyal dönemde sömürge devletleri ve misyonerler tarafından yürütülüyordu. Kolonyalizm yardım edilen toplumlara "bağımsızlık" ve "özgürlük" vaadi ile yardımda bulunmaktaydı. "Uygar"laştırma ve "insanileştirme" de insani projeler için başka bir öne sürülen nedendi. Belçika kralı Leopold, Kongo'da uyguladığı askeri müdahale, sömürü ve soykırımı Kongo'luları medenileştirmek için ve "insani" gerekçelerle ve uygarlaştırmak gerçekleştirdiğini söylemiştir (Barnett & Weiss, 2008: 20- 22) Kral Leopold'ın insani gerekçelerle yaptığı Kongo soykırımı ardından bugünkü adıyla British Human Rights Organization tarafından onur ödülü ile ödüllendirilmiştir (Rieff, 2003).

İnsaniyetçilere göre sömürgecilik iyi bir şeydi çünkü sömürgeleştirilmiş "ilkel"lere Hristiyanlık ve medeniyet götürülmekteydi. Böylelikle bu insanların kurtarılacağına inanılıyordu (Crawford, 2004: 133). Bu minvalde, 1885 yılında Fransız siyasetçi Jules Ferry Aydınlanmacı düşüncenin de etkisiyle "üstün" ırkların "aşağı" ırkları yönetmek gibi bir misyonu olduğundan söz etmektedir. Ve o dönemde devlet tarafından yürütülen insani yardım çalışmaları bu yaklaşımdan beslenmektedir. Aydınlanma fikri sürekli ilerlemeye, adaletsiz sorunların mutlak ıslahına, teknik sorunların mutlak çözülebileceğine inanmaktadır. Teorik çerçeve başlığı altında da ele alacağımız gibi; sömürgeci yaklaşımlar ve dolayısıyla insaniyetçi çalışmalardaki örüntüleri tüm Batılı, Hristiyan ve erkek dışındaki kategorilere uygulanmıştır. Bu bağlamda, insaniyetçi çalışmalar sırf kolonileştirilmiş topraklara değil aynı zamanda Müslümanlara karşı da insani müdahalenin meşru gerekçesi olmuştur. Örneğin, 19. y.y.'da İngiltere, Fransa gibi ülkeler "insani" gerekçeyle Osmanlı'ya ve(ya) küçük Müslüman gruplarına karşı o topraklarda yaşayan Hristiyan toplulukları "korumak" adına insani müdahalelerde bulunmuşlardır. (Rieff, 2003).

2.2. İnsani Yardımın Tarihsel Yolculuğu

18. y.y.'da bugünkü halinin temelleri atılan insani yardım çalışmalarının içeriğini önceki başlık altında ele aldık. Bu bölümde 19.y.y. sonundan günümüze kadar insani yardımın tarihsel yolculuğunu ele alacağız.

İnsani yardımın bugünkü hali ile resmi olarak kurumsallaşan ilk derneği Kızıl Haçtır. Kızıl Haç'ı Henry Dunant isimli İsviçreli bir işadamı İtalya'da yaşanan savaşta Solferino cephesinde gördüğü insanlık dışı manzara ardından kurmaya karar vermiştir. İlk olarak 1863 yılında Dünya Uluslararası Yardım Komitesi (International Committee for Relief in the World) isimli komiteyi kurmuştur. Kurumun adı 1864 yılında Uluslararası Kızıl Haç Komitesi (International Committee of the Red Cross, ICRC) olmuştur (Barnett & Weiss, 2011). Kızılhaç'ın belirlediği temel ilkeler olan İnsanilik, Ayrım Gözetmeme, Tarafsızlık, Bağımsızlık, Güçlendirme ilkeleri bugün hala geçerliliğini korumaktadır (Barnett & Weiss, 2008: 3).

1. Dünya Savaşı ardından insani yardım derneklerinin sayıları ve faaliyetleri artmıştır. Bu dönemde Kızılhaç'ın çalışmalarını destekler nitelikte Save The Children (Çocukları Kurtar) gibi çocuk destek veya açlıkla mücadele gibi alanlarda çalışan dernekler kurulmuştur (Taithe, 2015). Bu dönemde kurulan başka bir insani yardım derneği ise Sovyetler Birliği'nin kuruluşu ardından ülkesini terk ederek mülteci olanlar için Rus Mülteciler için Yüksek Komiserliği'dir (High Commissioner for Russian Refugees). Bu kuruluş yerini 1951 yılında BM tarafından kurulan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne/ UNHCR'a bırakmıştır. 2. Dünya Savaşı insani yardım için genel olarak zorlu bir süreç olsa da ve ardından gelen süreçte insani yardım dernekleri sayısında ilk yükseliş süreci yaşanmıştır. 2. Dünya savaşı esnasında ICRC, Nazilerin yaptıkları kötülöklere müdahalede bulunmadıklarından dolayı haklarında soykırıma ortak oldukları gibi olumsuz fikirler ortaya çıkmıştır Bununla birlikte bu dönemde Oxfam, Care, Caritas, UNICEF, UNHCR gibi bugün bildiğimiz pek çok derneğin kurulması bu yükselişin kanıtıdır. İnsani yardımların faaliyetlerine yön veren İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948), Cenova Konvensiyonu (1949) vb. anlaşma ve hukuki metinler de bu süreçte ortaya çıkmıştır. Holokost ve

hemen ardından yaşanan Hiroşima nükleer bombalaması ardından bu uluslararası yasal düzenlemeler bir daha benzeri çatışma ve soykırımların yaşanmaması için bir önlem niteliğinde oldu. 1945 yılında BM'nin kurulması insani yardım sistemi için bir devrim niteliğinde idi. BM bundan sonra uluslararası hukukun uygulanması, ülkeler arası barış ve huzurun sağlanması, ekonomik kalkınma gibi şeylere hizmet vermek üzere doğdu. Bu oluşum Dünya Bankası (World Bank) ve IMF (International Money Fund, IMF) gibi Küresel Güney ülkelerinin kalkınmasına odaklanan kurumların inşa edilmesine yol açtı (Coyne, 2013: 34-36, Barnett & Weiss, 2008: 23).

İkinci Dünya savaşı esnasında ve sonrasında kurulmuş dernekler bağımsızlıklarını kazanan eski kolonilerde çalışmalarını yürütmeye odaklandılar. Bu nedenle, bu sürece dair öncelikle ele alınması gereken mesele dekolonizasyon süreci. Politik dekolonizasyon yani eski sömürge ülkelerin yeni birer ulus devlete dönüşme süreçleri ardından yaşananlar insani ve kalkınma yardımlarına daha fazla ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Bu ülkelerdeki zayıf devlet kurumları bu ihtiyacın zeminini hazırlamıştır. Bu bağlamda daha fazla dernek bu ülkelere yardımlarını yollamışlardır. Bu süreçte insani ve kalkınma yardımların el ele gittiği anlar ve birbirleri ile kesiştiği alanları da olmuştur. Aynı zamanda bu süreçte pek çok insani yardım derneği insan hakları derneklerine ve onların lobi faaliyetlerine yakınlaşmaları nedeni ile politize olmuş ve insani yardım ilkeleri ile ters düşmüşlerdir (Coyne, 2013: 36-37).

60'ların sonları ile birlikte yeni insani yardım kuruluşları ortaya çıkmakta idi. 1960'larda yükselişe geçen sol hareket ve bu hareketin yarattığı hayal kırıklıkları aktivistleri daha minör alanlara yöneltmiştir. Toplumsal ihtiyaçlar yerine bireysel dayanışmayı tercih ederek insani yardıma yönelmişlerdir. İhtiyaç sahibi kimselerin derdine derman bulabilmek için herhangi bir siyasi yapıya ihtiyaç duymaksızın harekete geçme ihtiyacından yükselişe geçen bir insani yardım hareketi vardır bu dönemde (Calhoun, 2010: 49).

Bu dönemde insani yardımda insani yardıma yön veren iki eğilim göze çarpar: 1) Bilgi teknolojilerinin gelişmesi, lojistiğin ilerlemesi ve uluslararası alanda yardımlar için desteklerin artması ile insani yardım

sektörünün daha fazla harekete geçmesi 2) Giderek karmaşık hale gelen kriz durumlarının insani yardım çalışanları için daha tehlikeli bir hal yaratması. Bu bağlamda insani yardım hem yükseldiği parlak bir çağa, hem de kriz ve tehlike durumlarının daha yükseldiği bir çağa girmiştir (Barnett & Weiss,2008: 2&3).

Son 40 yılda, 1980'lerin ortasından beri insani yardım alanındaki proje sayılarında ve çeşitliliklerinde gözle görülür bir artış gözlenmektedir (Barnett & Weiss,2008: 1, Barnett & Weiss, 2011, Carbonnier, 2015). Örneğin; insani yardım bu süreçte psikososyal destek, AIDS hastalarını tedavi, anne bakımı gibi farklı konularda da hizmetler vermeye başlamıştır. 90'larla birlikte televizyonun da daha fazla güç kazanması ile Küresel Kuzey'deki insanların evlerine daha fazla insani yardım konusu girer olmuştur. Çeşitli insani krizler ve bu krizlere karşı duyarlılık geliştiren ve yardım toplayan konserler, konular ile ilgili yapılan haberler insani yardıma yönelik farkındalığı Küresel Kuzey'de daha da arttırmıştır. (Carbonnier, 2015: 66). BM. İlk 40 yılında kalkınmaya öncelik verirken bu dönemde insani yardımı çalışmalarını merkezine almıştır (Calhoun, 2010: 50).

İnsani yardıma yönelik son yıllarda yapılan önemli eleştirilerden biri insani yardımın içinde içine dahil olduğu güç ilişkileridir. Giderek artan kaynakları ve bu bağlamda küresel yapı ile kurdukları ilişkiler insani yardımın bağımsızlığını tehlikeye sokmaktadır. Bu bağlamda insani yardımın politizasyonu meselesi devreye girer. Hakim paradigmaya göre insani yardım apolitik bir yapıdır. Ancak kimi görüşlere göre insani yardımın apolitik olmasını beklemek bu kurumların devletlerden aldığı fonlar düşünüldüğünde gerçekçi bir saptama değildir. Bunun dışında insani yardım, insanların hayatını yeniden kurarken buldukları yerin politik yapıları ile ilişkiye gireceklerdir (Barnett & Weiss, 2008: 9 & Barnett & Weiss, 2011). Bu ilişkilenenin yardımın içeriğine ve dağıtımına ve hatta tüm sürecin sürdürülmesine dair önemli etkileri olacağı muhakkaktır.

İnsani yardım yapılırken o ülkenin ihtiyaçları, gönderilen yardımların kullanım ve saklanması, gerekli yardımların yapılması gibi noktalar yeterince ele alınmadan bu yardımlar yapılabiliyor. Buna bir örnek

Endonezya'da yaşanan tsunami ardından Küresel Kuzey tarafından ülkeye yapılan yardımlar arasında ilaçlar da bulunmasıydı. Bu ilaçların yüzde 60'ının ya son kullanma tarihi geçmiş veya geçmesine yakındı. Bu ilaçları imha etmek için Endonezya'nın üç milyon dolar ayırması gerekiyordu (Coyne, 2013, 90-91).

1980 sonrası yaşanan neoliberal ekonomi politikaları ile birlikte devletin kaynaklarını azalmış ve insani yardıma duyulan ihtiyaç artmaya başlamıştır. Kolonyal dönemde yapılan yardımlar, kolonyalist ülkelerin sömürge ülkelere bağımsızlık vaadi ile yerine getirilirken, son 30 yılda bir devlet olarak görevlerini yerine getiremeyen devletlerin yapamadıklarını ikame etmeyi amaç edinerek yürütülen insani yardım projeleri ortaya çıkmaya başladı. Bu süreçte yapılan yardımlara insan hakları söylemi de damgasını vurmuştur (Barnett & Weiss, 2008:17-20). İnsani yardım, 2. Dünya Savaşı ardından soğuk savaş ve son olarak günümüz etkileri ile hukuki koruma, yardım ve demokratikleşme amaçlarını merkeze almıştır (de Lauri, 2016: 1).

MSF insani yardım alanının güncel sorunları üzerine *Herkes Nerede?* (Where is Everyone?) başlıklı bir kitap yazar. Bu kitap, günümüzde insani yardım sektöründe yaşanan sıkıntıları şu şekilde sıralar: bürokratik engeller, çıkar çatışmaları, acil durumlara yeterli önemin verilmemesi, risk endişesi, ulaşımı zor yerlerde bulunan mağdurlara erişim ve onlara yardım sağlamada yaşanan eksiklikler (Carbonnier, 2015). Elbette sorunlar bunlarla sınırlı değildir. Aşağıdaki satırlarda bu sorunlara ek olabilecek diğer sorunlar da paylaşılacaktır.

Günümüzde, insani yardım küresel bir yönetim aracı olarak büyümeye devam etse de kendi içinde ilkelerini hayata geçirememesi anlamında bazı çelişki ve sorunları taşıyan bir yapıdır. Öncelikle insani yardım kurumlarının ayırım gözetmeme, tarafsızlık, bağımsızlık gibi dikkat edilmesi gereken ilkeleri pek çok kurumda uygulanamamaktadır. Örneğin B.M'nin devletlerarası iletişimde kilit rol oynaması, devletlerarası çatışma çözümlerinde aktif rol alması vb. özellikler nedeniyle B.M. tarafından bu ilkeler kimi durumlarda pek uygulanamamaktadır. (Carbonnier, 2015:

63). Bunun dışında, günümüzde devletlerden alınan fonlarla varlıklarını sürdüren insani yardım derneklerinin fon aldıkları devletlerin siyasi ajandalarına göre şekillenmek zorunda kalması da başka bir sorunlu durumdur (Coyne, 2013: 50).

Günümüze insani yardımda yaşanan diğer bir sıkıntı ise geleneksel çözüm yöntemlerinin insani yardımda güncel sorunlara faydalı olamamasıdır. Bununla ilgili BM Şam Ofisi, insani yardım sisteminin standart araçlarının Suriye örneğinde işe yaramadığından bahseder. Tek başına insani yardımın çözüm olmayacağını, siyasi adımların da atılması gerektiğini söyler (Carbonnier, 2015: 4-5). Bu öneri, insani yardım ilkelerinin artık geçerliliğini yitirdiği ve gerçekçi olmadığını ortaya koymaktadır.

İnsani yardımda yukarıda ele alınan güncel sorunlardan dışında *bağlanmış yardım* (tied aid) denilen yardım sistemi de eleştirilmektedir. Bu sistemde, donör kuruluş fon verdikleri derneğin alım satım faaliyetlerini yardımın yapıldığı ülkede değil de donör ülkede yapılmasını şart koşar. Yardım edilen ülkede ihtiyaç duyulan bu mallara erişebilme şansı olduğu halde donör kuruluşun ülkesinden alımını şart koşması kapitalizm, neoliberalizm ve insani yardım ilişkisini en güzel şekilde ortaya konan örneklerden birisi olarak değerlendirilebilir (Coyne, 2013: 99).

Neoliberal kapitalizm ve insani yardım ilişkisine dair başka bir örnek de Haiti Depremi ardından ABD’de meydana gelir. Bu örnekte insanîyetçiler Amerika’nın büyük şirketleridir. Bu şirketler depremin hemen ardından 146 milyon dolar toplar. En fazla bağışta bulunan 3 şirketin ortak noktası ilaç şirketleri olmalarıdır. Bu şirketler bağışlarını nakit para olarak değil ilaç ve tıbbi malzeme olarak sağlamışlardır. Böylesi bir yardım ile şirketler hem şirketlerinin reklamlarını yapmışlar, hem de 3. Dünya ülkelerinde uyguladıkları sömürgeci politikalarını gizlemişlerdir. İlaç şirketleri 3. Dünya ülkelerinin pek çoğunda bu ülkelerin jenerik⁶ ilaç kullanımına izin vermemektedir. Jenerik ilaçlar, 3. Dünya ülkelerinin yüksek meblağları nedeniyle erişemedikleri ilaçlara kolaylıkla erişebilmelerine ve dolayısıyla

---

⁶ Jenerik ilaç: Orijinal (marka) ilaçların aynı etkin maddeyi içeren, aynı tedavi edici etkileri gösteren ve aynı formülasyona sahip olan kopya versiyonu ilaçlardır.

hastalıklarla mücadelelerine imkan sağlayan bir yoldur. Yardım yapan bu büyük ilaç firmaları bu erişime engel olan firmalardandır. Yaptıkları bu yardımlar ile sömürgeci politikalarını gizlemektedirler.

ABD’de Haiti Depremi ardından yardımda bulunan büyük şirketlerden birisi de GDO’lu tohum üreticisi Monsanto firmasıdır. Monsanto, depremin ardından yüklü miktarda tohum desteğinde bulunmuştur. Şirket ürettiği GDO’lu tohumları Haiti toprak ve iklimine en uygun tohumları yolladıklarını öne sürerek Haitili çiftçilere başışlamışlardır. Buna karşılık Haitili çiftçiler bir eylem yapmışlardır. Çiftçiler, bir kere ekildikten sonra her sene yeniden satın alınması gereken bu tohumları tarımda kullanmaları ile Haiti topraklarının bağımsızlıklarını kaybedeceği ve tarımda Monsanto’ya bağımlı kalacakları yönündeki öngörülerini nedeniyle buna karşı bir eylem düzenlenmişlerdir. Bu eylemlerde GDO’lu bu tohumları bir meydana toplayarak yakmışlardır (Nader & Savinar, 2016: 45-47).

Küresel Kuzey’in Küresel Güney’de 19. y.y.’dan bu yana yürüttüğü insani yardımlar ve Küresel Kuzey’in bu alandaki hakimiyeti ve belirleyiciliğinden yola çıkıldığında bugün bu alan günümüzde neo-kolonyal, emperyalist ve neo-liberal olarak tanımlanabiliyor. Bir kısım görüşe göre, insani yardım alanında yaşanan Küresel Kuzey’in Küresel Güney’e uyguladığı baskıyı dönüştürmenin yollarından birisi “yerelleştirme”. Bu kavramla kast edilen insani yardımda Küresel Güney’deki insani yardım faaliyetlerini yürütmesi için yerel dernek ve kuruluşlara öncelik vermek, onları maddi yönden desteklemek. Şimdiye değin bu alanda pek yol kat edilememiş. The Global Humanitarian Assistance Report/ Küresel İnsani Yardım Raporu’na göre şimdiye değin insani yardıma ayrılan tüm fonların yüzde 0.2’si insani yardımları yürütmesi için yerel kurumlara gitmiş (Roepstorff, 2020: 284-286).

Tüm bu anlatılanlar ışığında neoliberalizm ve neokolonyalizmin, günümüz insani yardım çalışmalarında belirleyici süreçler olduğunu ortaya koyabiliriz. İnsani yardımın neokolonyalizmin bir parçası olabileceği fikri insani yardım içinde yer alan insanlar tarafından da - her ne kadar bundan rahatsız olsalar da- kabul görebilmektedir. Dünyada istisnai acil durumlar

karşısında müdahale edilen ve müdahale eden belli başlı bölgeler bulunmaktadır. Kolonyalist ülkeler, müdahale edilebilen bu belli başlı bölgelerde istisnai acil durumları sonlandırmak için bir güç kullanabilmektedirler (Calhoun, 2010). Böylesi bir yaklaşımdan doğan insaniyetçilik yaklaşımını anlayabilmek için tersine bir yerden Küresel Kuzey örneğine bakabiliriz. Amerika'da George Floyd'un öldürülmesi veya Fransa'da Müslümanlara karşı ayrımcılık uygulanması gibi olağanüstü acil durumlar karşısında 3. Dünya Batı'ya insani müdahale de bulunmuyor. Ancak tersi bir yerden herhangi bir insan hakları ihlali veya başkaca olağanüstü acil durum taşıyan bir halde Batı insani müdahale veya eylemlerini ortaya koyabiliyor. Bu da insani müdahale, eylem ve yardımların kolonyalizm örüntüsü taşıdığını başka bir açıdan da ortaya koymaktadır.

Buna dair bir başka örnek ise Haiti depremi sırasında yaşanmıştır. Haiti ve Dominik Cumhuriyeti'nde yaşanan 2010 depremi ardından dünyanın pek çok yerinden farklı insani yardım kuruluşları bölgeye gider. Bölgeye gidenler arasında Hristiyanlık dini referanslı oluşumlar da bulunmaktadır. Yeni Hayat Çocuklarının Mültecisi/The New Life Children's Refugee Derneği Amerika merkezli böylesi dini temelli bir oluşumdur. Oluşum deprem ardından öksüz ve(ya) yetim kalan ve(ya) yalnız bırakılmış çocukları da korumaya adanır. (Thompson, 2010 aktaran Nader & Savinar, 2016: 44-45). Oluşumun üyeleri 33 çocukla birlikte Dominik Cumhuriyeti sınırında yakalanırlar. Pasaportları olmayan bu çocukları kaçırmakla suçlanan bu topluluk üyeleri çocukları A.B.D'ye götürerek onları kurtarmaya çalıştıklarını anlatır. Ancak kaçırılan bu çocuklar arasında annesi yaşamakta olan bir çocuk bile vardır. Dominik Cumhuriyeti yetkilileri, bu çocukların hangi amaçlarla kaçırıldıklarından (pedofili, organ mafyası vs...) emin olamamaları dışında, kanunları hiçe sayan böylesi bir tutumu bu derneğin üyelerinin kendi ülkelerinde asla izleyemeyeceklerini söylüyorlar. Bu yanıla Yeni Hayat Çocuklarının Mültecisi oluşumu insani yardımdaki kolonyalist örüntünün bir örneği olarak karşımıza çıkıyor (Nader & Savinar, 2016: 44-45).

2.3. Sınır Tanımayan Doktorlar Derneği (MSF)

MSF; tarihçesi, oluşum süreci, çalışmaları ve kazandığı Nobel Barış Ödülü ile öne çıkan insani yardım derneklerindedir. Bu yanıyla, dünyada alanındaki en benzersiz ve hatta kimilerine göre en güçlü insani yardım kuruluşlarından birisidir (Redfield, 2013). 1971 yılında kurulan dernek, günümüzde hala dünyanın pek çok farklı bölgesinde doğal ve insani afet anlarında çözümler sunmaktadır. Dernek sadece insani yardım değil aynı zamanda savunuculuk faaliyetleri de yürütmektedir. Tarafsızlık, bağımsızlık, ayırım gözetmeme, tanıklık, şeffaflık ve hesap verebilirlik derneğin ilkelerindedir. Bununla birlikte, dernek ICRC gibi geleneksel insani yardım derneklerinin kullandığı hali ile "tarafsızlık" ilkesini red eder (Everill & Kaplan, 2013: 6).

MSF, 1971 yılında, '68 gençlik hareketinin hemen sonrasında kurulmuştur. '68 hareketinin devamının gelememesi ardından büyük ideallerinden vazgeçip insanların bireysel acıları dindirmek üzerine odaklanmak üzere derneği kurmuşlardır (Redfield, 2013: 54). Kurucularının büyük bir çoğunluğu ICRC eski çalışanları olan dernek, ICRC'deki çalışmaları esnasında Nijerya'da karşılaştıkları ve tanıklık ettikleri sorunlar ardından istifa edip yeni bir dernek kurma kararı alırlar. Bernard Kouschner öncülüğünde kurulan dernek Fransa çapında bilinirliğine Fransız entellektüel Simone Weil'in MSF'i ziyareti ardından erişmiştir (Barnett, 2011 & Taithe, 2004).

MSF'in kuruluşuna dair ayrıntılı başka bir açıklama da şu şekildedir: MSF kurucusu Kouchner MSF kurulmadan önce Kızılhaç'ta çalışmaktadır. Kızılhaç, Nijerya projesi öncesi gidecekleri çatışma ortamına dair tarafsız olması gerektiğini yazan bir belge imzalamasını ister. Kouchner, Kızılhaç'ın 2. Dünya Savaşı Nazi Almanya'sında sessiz kalarak soykırımın tarafı olması gibi sorunlu bir duruma düşmek istememektedir. Eşzamanlı olarak OXFAM, Concern gibi insani yardım kuruluşlarının bölge ile raporlarını yayınlayınca bu anlaşmayı imzalamak istemediğinden ICRC'den ayrılır. Concern ve Oxfam'ın Nijerya'daki durumunun vahametini ortaya koyan raporlar da bunda etkili olmuştur.

İlerleyen dönemlerde Kouschner öncülüğünde bir grup MSF'ten ayrılıp Medecins du Monde derneğini kurar. Bu ayrılığın temel nedeni; Kouschner'in insani yardımın devletin hizmetinde olmasını savunuyor olmasıdır. Kouschner fikirlerini şöyle açıklar; "insanîyetçiler politik olmayı öğrenmeli, devletler de insanîyetçi olmayı". MSF'te kalmaya devam edenler Kouschner'in anlayışının insani yardımı devletin altına sokacağı ve bu nedenle insanîyetçiliği tehlikeye sokacağını belirtirler. Bu anlamda, MSF Kouschner'dan ayrı bir çizgide faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir (Rieff, 2003).

Dernek, diğer pek çok insani yardım derneğinin pasif duruşuna nazaran epey aktif sayılabilecek bir tutuma sahip. Bu nedenle, MSF kendisini "tanıklık eden" bir dernek olarak tanımlamaktadır. MSF yardım projeleri dışında sağlık ile ilgili küresel farkındalıklar da yaratmayı amaçlar. Dernek bu bağlamda, 3. Dünya ülkelerinin vatandaşlarının ilaca erişimlerini mümkün kılabilmek için ilaçlardaki patent hakkının kaldırılması, jenerik ilaç tüketiminin sağlanması için çalışmalar da yürütmektedir. Bu ve böylesi savunuculuk çalışmalarıyla bir anlamda ilgili ülkelerin sağlık politikalarına dışarıdan bir müdahale de bulunmaktadır (Barnett & Weiss, 2008: 15, 37 & 40).

MSF pek çok anlamda kendi alanında özgünlükleri olan bir dernek. Bu özgünlükleri finansal sistemlerinde de görebiliriz. Médecins Sans Frontières (MSF), diğer pek çok insan yardım derneğinden farklı olarak bağışlarının ortalama yüzde 90'ını bağımsız kişilerden temin etmektedir. Bu noktada, saptamayı daha somutlaştırmak için Kızıl Haç'ın bağışlarının sadece yüzde 7.5'inin bağımsız kişilerden geldiğini hatırlamalıyız. 2010 yılında yayınlanan *İnsani Sistemin Durumu* (The State of the Humanitarian System) isimli rapora göre tüm uluslararası insani yardım dernekleri arasında harcaması en yüksek olan dernek Sınır Tanımayan Doktorlar Derneği'dir. Uluslararası insani yardım derneklerinin yaptığı tüm harcamaların %38'ini MSF yapmıştır (Carbonnier, 2015).

2.3.1. MSF'i Dekolonize Et (DM)

2020'de A.B.D'de zuhur eden *Siyahların Hayatı Önemlidir* (Black Lives Matter) hareketi ardından ortaya çıkan siyasal iklimde Küresel Kuzey'in pek çok alan ve kurumlarında dekolonizasyon tartışmaları ortaya çıkmıştır. DM hareketi de Küresel Kuzey'de yer alan diğer tüm örnekleri gibi böylesi bir siyasi iklimde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde sadece MSF içinden çıkan DM hareketi değil Save the Children (Building an Anti Racist Organization, t.y.) gibi başka diğer uluslararası Batılı derneklerin de kurumlarındaki sömürgecilik mirasına referansla içlerinde bulunan ırkçılık meselesine dair özeleştiri verdikleri görülmektedir.

Genel olarak dekolonizasyon tartışmaları başta ırkçılık ve ayrımcılık olmak üzere sömürgeci tarihin mirası ile yüzleşme ve bunları dönüştürme çabası olarak okunabilir. DM de buradan yola çıkarak MSF içindeki başta ırkçılık ve ayrımcılık pratiklerini deşifre etmek, kurumun bunlarla yüzleşmesi ve bu sorunların değişmesini sağlamak için MSF'in harekete geçmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur. DM, 1200 eski ve yeni tüm MSF çalışanlarını örgütleyerek hayatta kalanların yönlendirdiği bir hareket (survivor led movement) meydana getirmiştir. Hareket web sayfası, sosyal medya hesapları, konu ile ilgili yazdığı araştırma raporları ile dekolonizasyon meselesine dair bütüncül bir yaklaşım sergilemiştir (Decolonise MSF, 2022). DM ardından MSF başta olmak üzere diğer tüm insani yardım kurumları dekolonizasyon tartışmasını gündemlerine almış ve kimi kurumlar bunların çözüme kavuşması için somut yol haritaları belirleme çabasına girmiştir.

3. TEORİK ÇERÇEVE: POSTKOLONYAL TEORİ

3.1.Kolonyalizm

Postkolonyalizmin tarifini yapmadan önce post- önekinin öncesinde yer alan ve kavrama esas şeklini veren kolonyalizmin manasına bakmak gerekli. Tanımı ayrıntılandırmak gerekirse "Kolonyalizm Postkolonyalizm" kitabının yazarı Ania Loomba'nın kitabının girişinde yürüttüğü tartışmaya göz atmakta fayda var. Yazar, Oxford English Dictionary'de yer alan "kolonyalizm" tanımına referans vererek kelimenin etimolojik manasına bakıyor önce. Koloni, Latince "colonia" sözcüğünden türüyor ve özetle

“anayurtla bağlarını koruyarak yeni bir yere yerleşen bir grup insan” anlamını taşıyor. Ancak bu tanım kendi içinde kelimeye içkin bazı problemler de ortaya koyuyor. Tanım, yeni yere yerleşen insanların daha önce o bölgede yaşayan insan toplulukları ile karşılaşmasından ve bu karşılaşmanın nasıl olduğundan, etkilerinden vb. söz etmiyor. O toprakların eski sahiplerinin yeni sahipleri ile ilişkileri, yeni insan toplulukları ile eski toplulukların kültür ve yaşamlarının nasıl değiştiği vb. ayrıntılar -ki bunlar kolonyalizmin en eleştirilebilecek yanlarını saklayan süreçler-görünmezleştiriliyor. Kolonyalizm pratiğinin kendisinde de olduğu gibi kelimenin bu tarifinde de o toprakların eski sahipleri yok sayılıyor. Bu yüzden Loomba, kolonyalizmin tanımı içine eski ve yeni topluluklar arasındaki güç ilişkilerini de dahil eden bir yerden; “başka insanların toprakları ve mallarının fethedilmesi, denetlenmesi” olarak tanımlıyor (Loomba, 2000).

Kolonyalizm aslında yeni bir kavram değil. Toprak ve malların fethedilmesi, denetlenmesi, tarih boyunca farklı veçheleriyle kendisini göstermiş. Ancak günümüze en yakın kolonyalizm deneyimi olan modern kolonyalizm, kapitalizmin doğuşu ve modernizm ile el ele giden bir yapı olarak karşımıza çıkıyor. Dolayısıyla fethettiği ülkelerin mallarını denetlemekten çok daha fazlasını yapıyor. Kolonyalizm fetih edilen ülkelerin ekonomik yapısını kapitalizme eklemlendiriyor, kapitalist üretim için gerekli olan ham madde ve insan emeğine el koyarak sağlıyor. (Loomba, 2000:18-21). Kolonyalizmdeki tüm bu el koyma süreçleri “bilimsel” ve “objektif” bir bakış açısıyla gerçekleştirildiği şeklinde bir açıklama ile bu tahakküm süreci meşrulaştırılıyor (Quijano, 2013:22).

Kolonilerde ortalama bir yaşam şu şekilde ortaya resmedilebilir: “barbar”lar ve onların yaşadıkları toprakları keşfeden Batılı misyonerler, kâşifler, şirket çalışanları ile bir arada yaşıyorlar. Batılı kolonyal güçler sömürdükleri bu topraklarda kendi kültürel değer ve fikirlerini yayıyorlar. Bir yandan da kolonyalist ülkelerin devletleri tarafından desteklenen özel ve kamu şirketleri için gelen şirket çalışanları da var. Kapitalizmin

büyümesi ve devamlılığı için hayati önemi olan yapılardan birisi de bu şirketler. Kolonyalist ülkelerin bu şirketleri ve bunlarla beraber bu şirketlerin çalışanlarını vb. koruma için ülkelerinin askeri güçlerini de bu topraklara getiriyor. Bu resimde kölelik, zorunlu iş gücü, politik hâkimiyet, doğal kaynaklara el konulması, mecburi din değiştirme, eğitimde kolonyalist ülkelerin dilini kullanma gibi pratikler kolonyalizm devamını sağlıyor (Crawford, 2004: 135).

15. y.y.'dan itibaren başlayan sömürgecilik süreci "ego conquiro"/"işgalci birey" rehberliğinde gerçekleşiyor. Bu sürece rehber olan "Ego conquiro" ikili zıtlıklar üzerinden düşünen, şüpheli bir bireye işaret etmekte. İnsanlığa karşı inançsızlığı onu hiyerarşik bir düşünce üzerinden temellenen "ırk" kavramına ulaştırıyor. Böylesi bir "ırk" kavramı, sömürüyü, köleleştirmeyi ve tecavüzü meşru kılıyor. Kendi ülkesinde uyguladığı etik değerleri işgal ettiği topraklarda ve savaşlarda alaşağı eden işgalci birey, "ırk" kavramına referansla inşa ettiği köleliği sömürü ekonomisinin ayrılmaz ve haklı bir parçası olarak görüyor. Yukarıda tüm bu ele alınanlar modernizm düşüncesinin temelini oluşturuyor. İşgalcinin, sömürgeleştirdiğine karşı duyduğu şüpheliği bizi modernizmin merkezinde yer alan Kartezyan düşünceye ve Descartes'ın "düşünüyorum öyleyse varım" fikrine, "ego cogito"suna ulaştırıyor (Torres, 2013: 99-106).

Modernite, kolonyalizmin baskıcılığını ve sömürsünü gizler (Mignolo, 2013:9). Modernitenin merkezinde yer alan ilerleme, medenileşme gibi evrim söylemi altında kendisine yer bulan kavramlar sömürgeciliği ve pratiklerini yeniden üreten ve meşrulaştıran yönleri sahiptir (Yeğenoğlu, 2008: 129-133). Kolonyal ülkelerin koloni topraklarına hükmetmeleri aynı zamanda bu toprakları medenileştirmeleridir de (Mbembe, 2021: 41). Aime Cesaire, Sömürgecilik Üzerine Söylem isimli çalışmasında, Renan isimli Batılı "hümanist" felsefecinin *Zihinsel ve Ahlaki Reform* isimli kitabında dönemin Fransa'sının burjuva ahlakını ortaya koyan bir yerden koloni topraklarını fethetme anlayışının nasıl meşrulaştırıldığını ortaya koyuyor;

"Üstün ırkların, daha aşağı ya da yoz ırklara hayat vermesi, onları aşağılık niteliklerinden kurtarması Tanrının insanlar için öngördüğü

düzenin bir parçasıdır. Bizde sıradan bir insan çoğunlukla ünvanını yitirmiş bir soyludur, eli pek iş tutmadığından ağır iş yapmak değil, kılıç kuşanmak yaraşır ona. Çalışmak yerine savaşmayı seçer. Regere imperio populos yeni halklara hükmetmek, bizim asıl işimiz budur. Bu hükmetme gücümüzü Çin gibi, fethedilmek için ağlayıp yalvaran ülkeler üzerinde kullanalım. Avrupa toplumu için bir rahatsızlık kaynağı olan maceraperestleri Franklar, Lombardlar ya da Normanlar gibi kutsal ilkbahar ayınında sömürgeler kurmak üzere göç ettirin, herkes kendine yaraşanı yapsın böylece (Cesaire, 2023, 14-15)."

Aydınlanmacı felsefede bugünkü hali ile kullandığımız "insan" kategorisi modernizm tarafından şekillendirilmiştir. "İnsan"; Avrupalı, burjuva ve beyaz erkeğe gönderme yapar. İnsan evrensel ve hâkim bir kategori olarak kurulmuştur. Bu süreci şöyle özetleyebiliriz; öznenin inşa sürecinde kendisini ondan ayırt edebileceği bir "öteki"ye ihtiyaç duyar. "Öteki" bastırılmıştır ve ötekinin bastırılmışlığı öznenin evrenselliğini ve hegemonyasını sağlar (Yeğenoğlu, 2008: 13-15). Batı'ya göre kendisinin gelişim süreci, Küresel Güney'in gelişim sürecinden farklıdır. Küresel Güney'in toplumsal ve kültürel özellikleri Küresel Kuzey'in izlediği ilerleme sürecinin epey uzağındadır. Batı, bu süreç hakkında kendisinin Küresel Güney ülkelerine göre daha gelişmiş ve ilerlemiş olduğunu söyler. Aydınlanmacılığın ve hümanizmin merkezinde yer alan "gelişme", "ilerleme" ve "evrensellik" ilkeleri sömürgeciliğin modernleştirme ve medenileştirme misyonun zeminini oluşturur. Buna göre, Küresel Güney ilkindir ve Batı tarafından medenileştirilmelidir (Yeğenoğlu, 2008: 126-127). Bu bağlamda, kolonyalizm iki temel fikir üzerinde yükselmektedir; Avrupalılığın üstünlüğü ve Hristiyanlık dini (Crawford, 2004, 134 & Quijano, 2013).

18. y.y'da Avrupa'da "bilimsel" çalışmalar da Aydınlanma felsefesinin "hümanizm" anlayışından ve bu felsefenin etiketlemelerinden ve kategorizasyonlarından payını alıyordu. Böylesi kategorizasyonlar bazen bilimsel çalışmalarda, bazen de kolonyal yönetimlerin yöneticileri arasında kendisini gösteriyordu. Kolonyalistler sırf kolonilerinde yaşayanlara değil aynı zamanda kendilerinin ötekisi olarak tarifledikleri Türkler, İrlandalılar gibi tüm topluluklara tembel, açgözlü vb. gibi sıfatları yakıştırarak onları kategorize ederek ötekileştiriyorlardı (Loomba, 2000).

Batılı/beyaz/erkek/Hristiyan/militarist/ataerkil adam sömürge topraklarına vardiktan sonra günümüze kadar gelen küresel hiyerarşi modelleri yarattı. Liste daha uzun olsa da bu tez çalışması ile doğrudan ilgili olan hiyerarşi modellerini şu şekilde özetleyebilirim: "1) Kapitalizmin cebren ve tahakküm ile merkez ve çevre ülkeler arasında paylaştığı küresel iş bölümleri 2) Avrupalı erkeği Avrupalı olmayan insanlara göre daha imtiyazlı kıldığı küresel ırkçı veya etnik hiyerarşiler 3) Hristiyanlığın küreselleşme sürecinde Hristiyanların Hristiyan-dışı topluluklar karşısında kurdukları maneviyat hiyerarşisi 4) Küresel üniversite sisteminde kurumsallaşmış olan Batılı bilgi ve kozmolojiyi, Batı dışı bilgi ve kozmoloji karşısında "üstün" kıldığı epistemik hiyerarşi" (Grosfoguel, 2013: 70-71).

Kolonyalizm, köleliğin kaldırıldığı 19. y.y.'in ortaları ardından yavaş yavaş yerini değiştirmeye bırakmış ve 20. y.y.'in ortaları ardından sona ermiştir. Köleliğin kaldırılmasına dair en çok destek gören açıklamalardan biri sömürgelerin yönetiminin imparatorluklar için masraflı hale gelmesidir. Başka bir açıklama ise imparatorluğun ihtiyaç duyduğu kaynakların değişmesidir. Köleliğin kaldırılma nedeni Marksistlere göre imparatorluğun yerini neo-kolonyal ilişkilerin almasıdır. Diğer bir açıklama ise sömürgeciliğe dair kolonyalist ülkelerin duyduğu ahlaki kaygılardır. (Crawford, 2004: 4&132). Young ise kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmalarını ülkelerindeki sömürgecilik karşıtı hareketlere destek veren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Küba gibi sosyalist ülkelerin kolonileri güçlendirmeleriyle gerçekleştirdiklerini öne sürer. Diğer bir deyişle çift kutuplu dünya dekolonizasyonun önünü açmıştır (Young, 2016: 59).

3.2.Postkolonyalizm

Birinci Dünya Savaş'ının sonuna kadar Dünya'nın % 85' i, Küresel Kuzey'in sömürgesi veya mandası altında idi. 2. Dünya Savaş'ını takip eden süreçte Küresel Güney'in sömürgesizleşme süreci başladı ve bu topraklarda Batı'lı güçlere karşı hareketlenmeler zuhur etti. Bu dönemde, eski koloniler yeni birer ulus devletlere dönüştüler. Bununla birlikte, bu yeni ulus devletler önceden boyunduruğu altında buldukları eski sömürgeci ülkelerin "uydu devleti" gibi hareket ederek bir neo-kolonizasyon sürecini de deneyimledirler. Emperyalizm yeni bir veçhe ile ve daha karmaşık bir şekilde kendini gösteriyordu (Guha & Spivak, 1988). Postkolonyalizm işte böylesi bir siyasi iklimde doğdu. Bu iklimde postkolonyal teori, Michel Foucault, Jacques Derrida, Antonio Gramsci, Gayatri Spivak, Edward Said, Homi Bhabha gibi teorisyenlerin yazdıkları eserler ile şekillendi (Mignolo, 2013: 16, Mutman, 2010).

Postkolonyalizme dair akıllara gelen birden fazla anlam olması nedeniyle "Postcolonialism, Decoloniality, Development" kitabının yazarı Mc Chew'in postkolonyalizm farklı tanımlarını şu şekilde gruplandırmıştır: "1) Kolonyalizm sonrası yeni dönem, 2) Kolonyalizm sonrası ortaya çıkan durum, 3) Etik ve teorik bir bilgi (etnisite, toplumsal cinsiyet vb. postkolonyal dünyada karşılaştıkları zorluklar) & bilgi ve güç ekseninde ilişkilennmeler, 4) Edebiyat teorisi, 5) Anti kolonyalizm olarak postkolonyalizm (tüm kolonyal güçlerin eleştirisi)" (Mc Chew:2019, 24). Gandhi'ye göre ise postkolonyalizm akademi içinde kolonyal geçmişi hatırlama, onunla eleştirel bir yüzleşme projesidir (Gandhi, 2019: 4). Robert Young'a göre ise postkolonyalizm, "emperyalizm ve kolonyalizme karşı bir direniş"tir. Postkolonyal eleştiri, sömürgeciliği hem sömürgeleştiren hem de sömürgeleşmiş toplumlardaki yansımalarını ele alan araştırmalardır (Young, 2016).

Bilgi ve bilginin farklı tezahürleri olan akademik teori çerçevesinde temsiliyet hala kuzeyde üretilmektedir. Postkolonyalizm ise bunu yıkmayı ve dönüştürmeyi amaçlamaktadır (Mc Ewan, 2019: 34). Postkolonyal teori, Batının iktidarının bir parçası olan hükümran bilgi üretimini merkeze alarak

sessizleştirilen, dışlanan, yok sayılan, sömürgeleştirilen ötekinin yeniden saygı duyulan bir varlık haline gelmesine çabalar (Fujita, 2020: 16).

Postkolonyalizme getirilen en büyük eleştirilerden biri bu alandaki teorisyenlerin söylem ve temsil alanına çok fazla odaklanarak postkolonyalizmi oluşturan maddi koşullarını yeterince ele almamalarıdır. Söylem metine indirgenmiş ve böylece postkolonyalizm kolonyalizmin makro bir analizi fırsatını kaçırmıştır (Loomba, 2000).

3.3.Dekolonizasyon

Dekolonizasyon, sosyal bilimlerde iki anlama göndermede bulunmaktadır. Akla gelen ilk anlamı eski sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanıp sömürgeci devletten ayrı birer ülke kurmalarıdır. İkinci anlamı ise sömürge ve sömürgeci arasındaki bilgi ve güç ilişkisinin bozulmasıdır. Bu tez çalışmasında kavramın ikinci anlamına odaklanılacak olsa da eski kolonilerin bağımsızlıklarını kazanma sürecine dair genel bir fikir sahibi olmak adına önce eski kolonilerin bağımsızlıklarını kazanma süreci de ele alınacaktır. Ardından da kavramın ikinci anlam olan egemen ve madun arasındaki bilgi ve güç ilişkisine odaklanılacaktır. Bu odaklanma epistemik kolonyal şiddetin ters yüz edilmesi çabası adına anlamlı bir eylem olacaktır. Umulur ki, böylelikle tez çalışmasının amacına biraz daha yakınlaşılır.

Yukarıda da belirtildiği gibi kavramın siyasi anlamı eski kolonilerin bağımsızlıklarını elde etmeleri anlamına işaret ediyor. Dekolonizasyon ile yeni koloni hakimiyetini ilan ederek diğer ülkeler tarafından tanınır hale geliyor. Bununla beraber, bahsedilen bu yeni ulus devletler eskiden boyundurukları altında oldukları kolonyalist ülkelerin kendi içişlerine karışmalarına tanıklık edebiliyorlar ve ne yazık ki bu sürece dair bir karşı hamle geliştirelemeyebiliyorlar. Bu nedenle, kimi uzmanlar kolonyalizmin neokolonyalizm olarak yolunda devam ettiğini, değişen bir şey olmadığını söyleyebiliyor. Ancak bu sürecin işleyişi her zaman böyle olamayabiliyor (Crawford, 2004:136-137).

1960 ve 70'ler arasındaki dönemde pek çok koloninin bağımsızlığına kavuştukları bir sürece tanıklık ediyoruz. BM gibi uluslararası kuruluşlarda da bu sürecin bir karşılığı oluyor. Örneğin, BM bu süreçte *Kolonyal Ülkeler*

ve İnsanlarına Bağımsızlıklarını Verme Dekolonizasyon Deklarasyonu (Declaration on Decolonization of Granting Independence to Colonial Countries and People) isimli bir bildirge yayınlıyor. Bu bildirge, "özgürleşme bastırılmaz ve geri döndürülemez" olduğu ifadesini içeriyor. Bu dönemde, dekolonizasyon süreci ile ilgili konferanslar da düzenleniyor. Bunların önemli olanlarından bir tanesi 1977 yılında Rockefeller Vakfı desteğiyle düzenlenen konferans. Bu konferansta da, "dekolonizasyonun çağımızın en önemli konularından birisi" olduğu söyleniyor.

Kolonilerin bağımsızlaşma süreçlerine övgüler düzülürken öte yandan bu sürece dair mesafeli duran düşünürler de vardı. Bu sürece mesafeli olan düşünürlerden birisi de Frantz Fanon. Fanon, bu süreci "vahşi" bir sosyal olay olarak nitelendiriyor iken Gana Eski Başbakanı Kwame Nkrumah ise dekolonizasyon sürecini ise emperyalizmin "en son aşaması" olarak tanımlıyor. Gitgide eski kolonyal ülkeler ile eski kolonilerinin yaşam koşulları ve ekonomileri arasındaki uçurum ile sömürü kavramı daha çok konuşuluyor. Bu durum beraberinde "az gelişmiş" kavramının literatüre girmesine sebep oluyor (Betts, 26-28).

Kapoor, dekolonizasyonun tanımına girmeden önce postkolonyalizmi tarifliyor bizlere. Postkolonyalizm; hükümler ve madun arasında kolonyalizmden bugüne süregelen karmaşık ilişkilerin ele alınması iken (Moore aktaran 1997, Kapoor, 2008: xiv) dekolonyalizm ise bu ilişki türlerine başka bir açıdan bakılmasıdır. Biraz daha açmak gerekirse - postkolonyalizm başlığı altında da tariflediğimiz gibi- postkolonyalizm sömüren ve sömürülen arasındaki ilişkiyi sömürülenin sömürenden daha geri olduğu açıklaması ile bilgi güç ekseninde ele alıyor. Batı epistemolojisi sömüren ve sömürülen arasındaki ilişkiyi medeni x ilkel, çalışkan x tembel gibi ikili zıtlıklar üzerinden inşa ediyor. Postkolonyalizm ise bu inşa sürecinin yani temsiliyetin nasıl gerçekleştiğine bakıyor. Böylesi bir inşa süreci sömürülenin bağlamından ve tarihselliğinden kopartılarak sadece sömürenin bakış açısı ile ikili zıtlıklar üzerinden temsiliyeti ile gerçekleştiriliyor. Dekolonizasyon ise böylesi bir temsiliyetin sorunsallaştırılarak Avrupa merkezci temel anlatıların red edilmesine tekabül ediyor (Kapoor, 2008: xiv, Grosfoguel, 2013 & Dirlik, 2005: 105).

Avrupalı, modern, kolonyalist ve ataerkil dünya sisteminde kapitalizm bu yapıyı inşa eden önemli unsurlardan sadece biri. Bu dünya sisteminde, iç içe geçmiş başka başka güç ilişkilerini göz önünde bulundurduğumuzda içinde bulunduğumuz dünya sistemini yıkmak için sadece kapitalizmi yıkmamanın yeterli olmayacağını fark edeceğiz. İçinde bulunduğumuz dünya sistemini dönüştürmek ancak "kolonyal güç matriksi" dediğimiz tarihsel-yapısal heterojen totaliterliği yıkarak mümkün olacaktır (Grosfoguel, 2013). Kolonyal güç matriksi büyük paradigmlar ve soyut evrensellikler de bulunur. Bu noktada Mignolo bizlere epistemik dekolonizasyona ihtiyacımız olduğunu söyler. Dekolonizasyon süreci için tamamen başka bir tür düşünüşe ihtiyacımız vardır. Bu düşünüş çizgisel ve kronolojik olmayan bir anlayıştan, kapitalist olmayan bir ekonomiden, çok uluslu bir devletten oluşur. Modern epistemoloji, politika ve ekonomi tarafından susturulmuş, bastırılmış, kötü olarak gösterilmiş dekolonizasyon ile bu olumsuz sıfatlardan özgürleşir. Marcelo Fernández-Osco hiyerarşik ve çizgisel bir anlayışla yapılandırılmış modern epistemolojiyi yıkmaya ve dekolonizasyon noktasında yerlilerin eylemlerinin ve iktidara karşı duruşlarının ilham vereceğini belirtiyor. Bu eylemleri harekete geçiren şey ise kapitalist ve modernist düşünceden tamamen farklı bir dünya görüşü. Bu dünya görüşü tüm canlıları ile yatay dayanışma gerçekleştirme fikri üzerinde temelleniyor (Mignolo, 2013: 1-18).

Aslında kolonyalizm kadar eski dekolonizasyon fikri. Ve hala devam eden bir süreç. Buradan bakıldığında sadece eski kolonyel ilişkilerin sona ermesi ile bitmediğini görebiliriz. Bu bağlamda, dekolonizasyon ihtiyacı da hala devam etmekte. Irksal olarak "aşağı"da tanımlananların tepeden empoze edilen fikirlere, küçümsenen değerlerine değil de diyaloga açık bir alan yaratılması ile birlikte dekolonizasyonunu ilk adımı gerçekleştirilecektir (Torres, 2013).

4.METODOLOJİ

Bir çalışmanın metodolojisi ve metodolojiyi belirleme süreci bir yanıyla bu araştırmacının değişim ve dönüşüm sürecini anlatırken, bir yanıyla da bizlere konuya dair belli başlı çıkarsamalarda bulunma imkânı tanımaktadır. Araştırmalarda karşılaşılan güçlükler veya kolaylıklar konunun ele alınışı ve hatta belirlenmesi sürecini belirler. Bu bağlamda, araştırmacının bu bölümü bizlere sadece hangi yöntemlerle bu araştırmacının yürütüldüğünü değil konunun seçiminin hangi evrelerden geçerek belirlendiğini anlamak adına kıymetlidir.

Bu duruma dair bizlere fikir verebilecek bir örnek antropolog Tuija Koivunen'in araştırmacısından gelir. Finlandiya'daki çağrı merkezlerinde çalışan kadın ve erkek işçiler arasındaki farkları incelemek üzere etnografik saha araştırmacısı yürüten Tuija Koivunen saha çalışması için almaya çalıştığı izinler sırasında görüşmeler için ret aldığı da olur. Koivunen aldığı retler ile araştırmacısının seyrinin değiştiğinden bahseder. Aldığı retler sonucunda araştırmacısı ilk başladığı noktadan tamamen başka bir yöne doğru evrilir. Bu noktada Koivunen bizlere araştırmacının güç ilişkilerinden oluşan çift taraflı bir süreç olduğunu hatırlatır (Koivunen, 2010: 704). Benzer bir şekilde Sin de en iyi yapılandırılmış bir araştırmacının bile sürecin sonunda bambaşka bir hal alabileceğini söyler (Sin, 2005: 281). Görüşmeciler için almaya çalıştığım izinler, raporlara ulaşma çabam, aracı olan kimselerin bazen soru ve ricalarıma yeterince destek olmaması gibi durumlar da benim araştırma sürecimi etkileyen ve dönüşmesine neden olan faktörlerdendi. Araştırma sürecine başlarken aklımda MSF'in şu anda Türkiye'de destekleyerek yürüttüğü projeleri araştırmak vardı. Ancak hali hazırda çalışılan proje şehir dışında olduğundan bu kararımdan vazgeçtim. Bunun ardından sonraki süreçte başka bir araştırma konusu belirledim. Bu defa amacım, Helsinki Yurttaşlar Derneği çatısı altında 2011-2013 yılları arasında MSF'in kaynak desteği ile yürütülen "Mülteci Savunuculuk ve Destek Programı"nı analiz etmek idi. O dönem benim de çalışmış olduğum bu projeye böylelikle içeriden bir bakış da sağlayabilecek idim. Bu

bağlamda, daha eleştirel bir araştırma ortaya koymamı sağlayabilecek olan özdüşünümsel etnografi⁷ yöntemini de kullanabilecek idim.

Saha araştırmasına izin almak için kapıları çalmadan önce kafamda şöyle bir soru işareti vardı. Çalışırken imzaladığımız gizlilik sözleşmesi araştırmada yapılan gözlem, deneyim ve duygulanımların paylaşılması açısından bir sorun teşkil eder miydi? Okulun etik kurulunun yaptığı bilgilendirme böylesi bir izne gerek olmadığı yönünde idi. Yine de emin olabilmek için birkaç farklı avukattan görüş aldım. Yaptığım görüşmeler sonucunda farklı bilgiler edindim ve bu bilgileri sentezledim. En sonunda ulaştığım kanı böylesi bir çalışma için Türkiye’de izin almanın çok da önemli olmadığı ancak bunun yurtdışında küçük de olsa risk barındıran bir durum olabileceği idi. Dolayısıyla MSF’in de Fransa merkezli bir kurum olması nedeniyle küçük de olsa böylesi bir risk ihtimal dahilindeydi. MSF’in eski çalışanlarından birisi ile yaptığım araştırma izin ön görüşmesinde görüşülen kişi, böylesi bir görüşmenin kurumdan izin almadan yapmak anlamında kendisi için sorun olmayacağını söylese de ben herhangi bir risk ile karşı karşıya gelmemek için bu seçeneği atlardım.

Yukarıda da belirttiğim gibi MSF’ten görüşmeler için izin alabilmek benim için önemliydi. İzinleri alabilmek için gerekli kişi(lere) ulaşmama vesile olabilecek MSF ile hala çalışan veya daha önce çalışmış veya bağlantısı olan altı kişi buldum. Bu kişiler, dahil oldukları iş networkleri nedeniyle MSF’in Türkiye projelerinden sorumlu MSF çalışanı üst düzey yöneticilerin isimleri ve(ya) iletişim bilgilerini paylaşma ihtimali yüksek olan kimselerdi. Ancak yaşadığım ortak deneyim hiçbir suretle bu bilgilerin benimle paylaşıl(a)maması idi.

Mülakat izin süreçlerini anlayabilmek ve halledebilmek için ilgili MSF ofisinin genel mail adresine mail atsam da herhangi bir dönüş olmadı. Bu durumu yadırgadığımı bir aynı ofisin bir çalışanı olan bir MSF işçisi ile paylaştım. Kendisi bu durumu garipsememi garipsedi. Genel mail adreslerine bir

---

⁷ Özdüşünümsel Etnografi: Araştırmacının kendi deneyimlerini, düşüncelerini ve duygularını ve bunların sahadaki etkileşimlerini de araştırma sürecine dahil ederek, incelenen topluluğun daha derinlemesine ve eleştirel bir şekilde anlaşılmasını sağlayan araştırma yöntemidir.

resepsiyonistin baktığını ve bu kişinin de maili gözden kaçırmış olabileceğini veya gerekli yönlendirmeyi yap(a)mamış olabileceğini belirtti. Ve bu durumu normal karşılayarak pek çok dernekte de bu durumun böyle olduğunu paylaştı benimle. Doğrusu kuruma gelen genel maillerin takip ve yönlendirmesini yap(a)mayacak kimsenin böylesi bir pozisyonda yer alması kulağa epey sorunlu geliyordu. Bu anlayış, genel olarak Türkiye’de sivil toplumun, özelde ise insani yardımın merkezinde yer alan bir dernek olarak MSF’in kamuya yönelik çalışmalarını nereden ve nasıl inşa ettiğine dair olumsuz bir profil çiziyordu.

Mülakatlar için gerekli izinleri alabileceğim kişilere ulaşamayacağımı anlayınca bu sefer proje raporlarını söylem analizi üzerinden incelemek istedim. Ancak ülke proje raporlarına da ulaşmak epey zor ve bürokratik gözüküyordu. Başka kimi dernekler proje raporlarını kamuya açık bir şekilde paylaşıırken MSF’in sadece genel çalışmalar raporunu kamuya açık paylaşması ve ülke proje raporlarını paylaşmaması şeffaflık iddiasında bulunan bir dernek için epey çelişkili bir durumdu. Ve ya en azından şeffaflık anlayışının da gözden geçirilmesi gerektiğine işaret etmekteydi.

Çalışmamı son kertede “Decolonise MSF” hareketi ve bu hareketin MSF’de yarattığı etki üzerinden ilerletmeye karar verdim. DM hareketi, 2020 yılında George Floyd’un öldürülmesi ardından başta ABD olmak üzere Küresel Kuzey’in pek çok farklı yerinde ırkçılık temelli dekolonizasyon tartışmaları ve hareketlerinden sonra ortaya çıktı. Hareket hem kurum içinde, hem de insani yardım alanındaki diğer kurum ve bu alanda çalışan diğer araştırmacılar arasında önemli bir etki yarattı. Hareketin ardından makaleler yazıldı, konu ile ilgili röportajlar yapıldı.

DM hareketinin kendi çalışmalarını paylaştığı ve kendisini tanıttığı birkaç mecra bulunmakta. Öncelikle kurumun kendisine ait bir web sayfası bulunmaktadır⁸. Bu web sayfası MSF’e yazdıkları açık mektup ve bu mektuba yapılan yorumlar, hareketin manifestosu, insani yardım ve dekolonizasyon hakkında çıkan tartışmalar ve podcastler, konu ile ilgili okunacak kaynaklar ve linkleri, MSF’e yazdıkları açık mektuba gelen

---

⁸Oluşumun web sitesine şuradan ulaşılabilir: <https://decolonisemsf.univer.se/>

yorumlardan seçtikleri anlatılar, MSF içindeki sömürgeci örüntüleri ortaya koydukları *Dignity at MSF* isimli raporları, kendilerinin sosyal medya hesap adresleri (Facebook, Instagram, X, Slack) ve dayanıştıkları bir arkadaşları için toplanan bağış duyurusu paylaşımlarından oluşmaktadır.

Araştırmamda incelemem için hareketin en temelini oluşturan ve ona esas şeklini veren MSF'e açık mektubu (Open Letter, 2020) ve bu mektuba yapılan yorumlar ve tanıklıkları (Open Letter, 2024) incelemeye karar verdim. Bu incelemeye hareketin manifestosunu da eklemek istedim ancak web sitesinden bu sayfaya erişim izni verilmiyordu. Hareketin içinden harekete yön veren kişilerden birisine sosyal medya üzerinden ulaştım. Kendisine manifesto metnini sorunca, o da elinde olmadığını belirtti. MSF üzerinden ulaşmaya çalıştığım başka bir kişi ise konu ile ilgili mesajıma dönmedi. Ben de yoluma sadece açık mektup ve yorumları incelemeye devam etmeye karar verdim.

Yorumları analiz ederken güvenilirliğinden şüphe duyduğum tanıklıkları incelemeye almadım. Şüpheli iddiaların kuruma büyük zarar verme riski nedeniyle bazı büyük ithamlarını analiz kısmına eklemedim.

Hareketin MSF'te yarattığı etki ve hareketliliği birincil kaynaktan ölçmek için MSF'e ulaşmaya karar verdim. Bunun üzerine dünyanın farklı yerlerindeki tüm MSF ofislerine mail attım. Bu harekete dair MSF'e bunlarla ilgili neler yaptıklarını sordum. 30 ofise mail attım. İçlerinden altı ofis geri döndü. Bunların üçü otomatik mesaj iken, üç tanesi bana özel olarak cevap yazılmış mailler idi. Yazılan otomatik mailler, "öğrencilere araştırmaları için yeterli kaynak olmaması sebebiyle yardım edemiyoruz" şeklinde bir açıklamada bulunuyordu. Gelen otomatik mesajların kimilerinin içeriğinde iletişim kurmak isteyen gazetecilere özel bir yönlendirme yapılırken, araştırma için gelen öğrencilere yardımcı olunmaması da kurumun işleyişine ve önceliklerine dair önemli veriler sunmaktadır. Tüm attığım mailler içinde sadece iki tanesi hangi mail adresine mail atmam gerektiği konusunda yönlendirme yapıyordu. Yönlendirildiğim mail adresine yazsam da geri dönüş alamadım.

Bu araştırmada DM hareketinin MSF'e yazdığı açık mektup eleştirel söylem analizi ile incelenmiştir. Eleştirel söylem analizi yönteminde bilgi, gc ve ideoloji analizi anlamında önemli bir yere sahiptir (Blommaert & Bulcaen, 2000). Postkolonyal teorinin de egemen ve madun arasındaki ilişkiyi bilgi ve gc ekseninde ala alması nedeniyle seçilen bu metodoloji anlamlıdır. Buradan yola ııkarak dilin incelenmesine sosyolojik teoriler entegre edilerek metinler eleştirel bir analize tabii tutulur.

Bu mektuba gelen tanıklıklar ise bu tez araştırmasının soruları ve yapılan yorumların iğeriklerine göre gruplandırılarak incelenmiştir. Bu inceleme esnasında anlatı analizi yöntemi kullanılmıştır. Toplum anlatılardan oluşur. Herhangi bir yere, zamana, olaya, kişiye vb. söylediğimiz her şey bizim anlatımız haline gelmiştir (Herman & Vervaeck, 2005). Anlatı analizi yöntemi bireylerin birbirleri arasındaki etkileşimlerinden yola ııkarak inşa ettiklerini anlam dünyasını kavrayabilmek noktasında bizlere eleştirel bir yöntem sağlar.

5.BULGULARIN ANALİZİ

Önceki bölümlerde de ele aldığımız üzere ABD’de siyah vatandaş George Floyd’un polis tarafından yasadışı bir şekilde öldürülmesi ardından Batı’da yaşanan ırkçılık ve diğer sömürgeci pratikleri ifşa eden hareketler oluşmuştur. Bu bağlamda, insani yardım alanında da bu tartışma karşılık bulmuştur. MSF ve Save the Children gibi dernekler başta olmak üzere insani yardım alanında yaşanan ırkçılık ve sömürgeci pratikleri ifşa etme yoluna gitmiştir. MSF’te daha önce kurum içi ırkçılık pratiklerinin dönüştürülmesi için verilen mücadelelerin bir değişim yaratmaması ve akabinde Floyd’un katlinin yarattığı ırkçılık karşıtı hareketlerin küresel düzlemde belirmesi ile DM hareketi de ortaya çıkmıştır.

Bu başlık altında DM hareketinin MSF’e yazdığı açık mektubu (Open Letter, 2020) ve bu mektuba web sitesi üzerinden gelen yorumları tematik olarak gruplandırarak analiz edeceğim (Bkz.: Ek 1). Bu analizi yürütürken tezin ortaya koyduğu sorular ve DM hareketinin taleplerinde öne çıkardığı ana temalara ile ilişkili olarak açık mektup ve mektuba gelen yorumları analiz edeceğim. Bu bağlamda giriş kısmında paylaşılan araştırma sorularını tekrar hatırlatmak uygun olacaktır:

- 1) Sömürgeci geçmişin bugünkü insani yardım üzerindeki etkisi nedir?
- 2) MSF çalışanları arasında ne tür kolonyal ilişkiler meydana gelmektedir?
- 3) MSF çalışanları ile sahada yardım edilen insanlar arasında kolonyal ilişkiler meydana gelmektedir?
- 4) DM hareketi MSF içinde hangi kolonyalist örüntü ve pratikleri ortaya koymuştur?
- 5) DM hareketi dekolonizasyonu nasıl ele almıştır?

Mektuba gelen yorumlara yapılan metinde ele alınan konuları kategorize ederken yukarıda paylaştığım soruları merkeze aldım. Sorulan sorular ve metnin içeriği göz önünde bulundurulduğunda incelenecek konuları şu şekilde kategorize ettim: a) Kolonyalist örüntüler, b) Irkçılık, c) Saha ile

kurulan ilişkiler & Kurbanlaştırma d) Dekolonizasyon e) Diğer. Kategori dışı kalmış ancak bu araştırma için önem arz eden konular "Diğer" başlığı altında toplanmıştır. Diğer başlığı altında ele alınan konular ağırlıklı olarak neoliberal kapitalizm, ve insani yardım alanında çalışma hayatı üzerinedir.

5.1. DM Hareketinin MSF'E Yazdığı Açık Mektup Analizi

DM Hareketi, hareketin hareketin başlangıç noktasında taleplerini ve ortaya çıkış nedenlerini belirten bir mektup yazıp web sitesinde yayınlamış (Bkz: Ek). MSF'e yazılmış olan kamuya açık bu mektup web sitesinin ana sayfasında bulunmakta. Hareketin MSF yöneticilerine yazdığı açık mektup oluşumun talepler ve diğer esas bileşenlerine dair önemli veriler paylaşmakta (Open Letter, 2020). Bu açık mektup, MSF'in dekolonizasyonu için kuruma yönelik taleplerin sunulduğu bir metin. Bu mektupta, başta kurum içi ırkçılık olmak üzere MSF içindeki diğer tüm sömürgeci örüntülere yer veriliyor. Mektupta ele alınan sömürgeci örüntüler başlıca şu şekilde sıralanabilir; Irkçılık, sömürgeci şiddet, yerlilerin bilgisinin bastırılması ve öznelliklerinin yok sayılması, küresel Güney'in temsiliyeti.

Bu mektup dışında DM hareketinin hazırladığı *Dignity at MSF: A Report by Decolonise MSF: on Abuse and Discrimination at Doctors Without Borders* (MSF'te Saygınlık: Sınır Tanımayan Doktorlar Derneği'nde istismar ve ayrımcılık) isimli rapor, hareketin dile getirdiği sorunların somut verilerle daha iyi anlaşılması adına hazırlanmış bir çalışmadır (Dignity at MSF, 2022). Bununla birlikte araştırma için uygulanan ankette sorulan sorular sadece ayrımcılık noktasına odaklanmıştır. Ayrımcılığın işyerindeki hallerinden, bunların ortaya konan işe etkilerine kadar kolonyal etkilerin kurum içindeki pratiklerine ve örüntülerine bakılıyor. Ancak, insani yardım ve dekolonizasyon deyince aklımıza sadece ırkçılığın gelmemesi gerektiğini daha önce de ele aldık. Elbette, ırkçılık dekolonizasyon sürecinin merkezinde yer alan bir nokta ve fakat bununla sınırlı değil.

DM'nin mektubunda (Open Letter, 2022) iki sorunlu nokta olduğu gözümüze çarpmakta: 1) Mektubun hitap ettiği kişiler 2) MSF içi sömürgeci örüntüler olarak ele alınan problemlerin sıralanma şekli Mektubun sorunları

sıralamasında sömürgeci yaklaşımların sona erdirilmesi için ele alınan bu mektup bu çağrıyı sadece yönetici pozisyonundakilere yapıyor. Bununla birlikte sömürgeci örüntüler sadece dikey ilişkilenmelerde ortaya çıkan bir yaklaşım değil. Yatay ilişkilenmelerde de ırkçı tutumlar ortaya çıkabilir. Örneğin aşağı pozisyonda çalışan Beyaz biri kendi üstünde çalışan Siyah bir çalışana da ırkçılık yapabilir. Buna rağmen mektubun sadece dikey hiyerarşi içinde yer alan yöneticilere yazılması başka türlü bir kolonyalist düşünce örüntüsü olarak karşımıza çıkıyor.

Mektupta, MSF içinde yaşanan ırkçılık gibi kolonyalist pratiklerin kimi zaman kurum içindeki şikâyet mekanizmaları kullanılarak şikâyet edildiğinden ve resmi prosedürün başlatıldığından ancak şimdiye kadar bu girişimlerin hiçbir sonuç getirmediğinden bahsediliyor⁹. Genel anlamda kurumun paylaşılan şikâyetlere karşı bir şeyler yapmak anlamında isteksiz olduğu gözlemlenmiş. Biraz daha açmak gerekirse, kurum ırkçılık vb. konulardaki şikayetler ardından bunları kınayan siyasi doğrucu sözler söylese, konu ile ilgili atölyeler düzenlense, raporlar yazsa da eylemlerin tutarlılığını sağlayabilecek, kurum içi uygulanabilir ırkçılık karşıtı pratikler geliştirememiştir.

Dışlama, marjinalleştirme ve psikolojik şiddet gibi pratikler kolonyalist ve ırkçı örüntülerin tezahür ettiği davranışlar olarak kendisini göstermiştir. MSF, "sosyal katılımçılık ve çeşitlilik" yaklaşımlarının bu sorunlara çözüm olarak ortaya konulabileceğini paylaşırsa da bunlar işler hale getirilememiştir. Öte yandan çeşitlilik ve çokkültürcülük gibi yaklaşımların da sömürgeci pratikleri ortadan kaldırdığı mı yoksa yeniden mi ürettiği gibi eleştirel sorular da literatürde kendisine yer bulmaktadır. Çokkültürcülük, ırkçılık, çeşitlilik gibi konular üzerine çalışan akademisyen Sara Ahmed kurum içi ırkçılık pratiklerine eleştirel bir gözle baktığı *Dahil olmak Üzerine (On Being Included)* isimli çalışmasında çeşitlilik meselesini de ele alır. Bu çalışmasında konuyu etraflıca ele alabilmek için üniversite çalışanları ile mülakatlar yapar. Yazar iş hayatında çeşitlilik yaklaşımının kurum içi

---

⁹ Uluslararası Genel Toplantı/International General Assembly (IGA) MSF Amerika ofisi tarafından ırkçılık sorununun dile getirildiği bir metin. Ancak MSF bu mektubu görmezden geliyor.

eşitsizlikleri maskeleyen bir mekanizma olduğundan dolayı kavrama karşı mesafeli olmamız gerektiğini ortaya koyar. Ahmed, çeşitlilik kavramının ticari bir değeri ve karşılığı olduğunu ve kurumun marka olarak pazarlanmasına vesile olduğunu da belirtir. (Ahmed, 2012: 52-53).

En önemlisi ise mektubun genel açıklama kısmında sonlara doğru sahada faydalanıcılarla kurulan ilişki ve bu ilişkilerdeki neokolonyal örüntüler dile getirilse de mektubun talepler kısmında iki, üç ve dördüncü maddeler olarak ilk sıralarda yer buluyor. Dekolonizasyon meselesini sadece kurum içi çalışanlarla sınırlandırmadan tüm etkilenen hareketin ve insanları dahil eden bir yerden bütüncül bir yaklaşıma sahip olması nedeniyle sevindirici. DM, bu sorunla ilgili olarak ırkçılıkla mücadele için MSF'ten bir yol haritasının çıkarılmasını talep ediyor. Üç ve dördüncü maddeler ırkçılığın çalışan ve danışanlar üzerindeki etkisini paylaşıyor ve bunun dışarıdan bir üçüncü kişiyle değerlendirilmesini istiyor. İnsani yardım projelerinde en hassas grup olan faydalanıcılara dair bu özel uygulama talepleri de başka umut vaad eden bir durum.

Beşinci madde işe alım süreçleri için denetimler olmasını talep ediyor. Bu teftişler işe alımlarda yeterli çeşitliliğin sağlanıp sağlanmadığının kontrol edilmesi isteniyor. Bununla siyahler başta olmak üzere diğer tüm etnik grupların işe alımlarının önündeki engellerin kaldırılması talep ediyor. Ancak bu kimselerin iş yaşamlarında yaşayacakları ayrımcılığın önüne nasıl geçileceği de ele alınmamış. Bunu izleyen maddelerde ırkçılık karşıtı eğitimlerin verilmesi talep ediyor ancak bunun nasıl işe yarayacağı, bu eğitimin sürdürülebilirliğinin nasıl olacağı ayrıntılandırılmıyor. Bunları dile getirilmesi önemli çünkü kurum şimdiye kadar böylesi eğitimleri çokça vermiş ancak DM'nin açıklamalarına göre MSF'de çok da değişen bir şey olmamış. On maddeden oluşan bu talepler listesinin geri kalan maddelerinde çok genel geçer ifadeler kullanılmış. Buna örnek olarak kurum içi ırkçılıkla ilgili bir uygulama planı öneriliyor. Bu da ırkçılık karşıtı eğitimle benzeşen bir madde. Bu planın önceki planlardan ne farkı olması gerektiği belirtilmiyor.

5.2. DM Hareketinin MSF'e Yazdığı Açık Mektuba Gelen Yorumların Analizi

DM hareketi daha önce de belirttiğimiz gibi MSF içinden çıkan ve MSF'i kolonyalist örüntülerinden azade etmesi gerektiğini söyleyen ve örgütlenme faaliyetlerini bu bağlamda yürüten bir oluşumdur. MSF'e yazılan açık mektup dışında bu mektuba yapılan yorumlar bundan sonraki analizin parçası olacaktır bu başlığın altında analiz edilecek verilerdir (Open Letter: 2022). Web sayfasında paylaşılan yorumlara numaralar verilmiş ve bu numaralar açıklamaların yanlarında parantez içinde verilmiştir. Bu tez çalışmasında alıntı yapılan yorumları bu numarayı ekleyerek parantez içinde paylaşacağım. Yorumların bu şekilde okuyucu ile paylaşılması ardından yorumun numarası parantez içinde y¹⁰ harfi ve sıra numarası şeklinde belirtilecektir. Örneğin 1. Yorum için: "alıntı cümle" (y1)

Analize başlamadan önce şunu akılda tutmakta fayda var: DM hareketi online platformlardan sesini duyursa ve önemli bir kitleyi harekete geçirse de MSF'e mektubuna yorum bırakanların önemli bir kısmı bu hareketin bir işe yaramayacağı düşünmektedirler. Bu mektuba imza verenlerin isimlerini vermeden anonim olarak imzalamaları bu inançsızlıklarına dair ortaya koydukları önemli gerekçelerden birisidir. Genel eğilimi imzacıların isimlerini paylaşmaları durumunda şikayet ettikleri konu için kurumun pozitif aksiyon alması yerine şikayeti yapan işçinin cezalandırılacağına inanmalarındır. Bunun yanı sıra daha önce yapılan şikayetlerin bürokraside kaybolması, verilen ırkçılık karşıtı eğitimlerin işe yaramadığı düşüncesi de bu karamsarlığa sebep olan faktörlerdendir.

5.2.1 Kolonyalist Örüntüler

Bölüm 2; *Arka Plan* başlığı altında da paylaştığımız üzere insanîyetçiliğin ve insani yardımın kolonyalist bir mirasa sahip olduğunu söyleyen ve ikisi arasındaki ilişkiselliği ortaya koyan pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu iddianın ve diğer araştırma sorularının sahadaki karşılığını MSF çalışanlarının tanıklıklarına ve anlatılarına başvurarak ele alacağız.

---

¹⁰ Buradaki "y" harfi yorumu göstermekte ve bu yüzden yorum kelimesinin ilk harfi kullanılmaktadır.

Derneğe kolonyalist örüntüler başlığı altında yapılan en genel ve temel eleştiri kurumun Avrupa merkezci olmasıdır. İşe alım süreçleri, kurum içi çalışan ilişkileri proje yürütümü vb. konularda Avrupa merkezci tutum eleştirisi öne çıkmaktadır. Bu bağlamda MSF çalışanlardan birisi başlangıcımız için şöyle genel bir yorum getiriyor meseleye dair: "Tüm beyaz Batılı MSF çalışanlarının, MSF'in Avrupa-merkezci yapısından (güç, statü, maaş) fayda sağladıklarını kabul etmeleri iyi bir başlangıç olacaktır ¹¹(Y: 94) ."

Bu menfaatin içerik ve sonuçlarını başka bir yorumcu şu şekilde paylaşıyor;

"MSF'in Avrupa-merkezci olması nedeniyle sorun kapsamlı, birbiriyle bağlantılı ve karmaşıktır. Birçok uluslararası çalışan ayrıcalıklarının ve dahil oldukları güç yapısının farkında değiller; insanlarla dayanışma içinde değiller; çoğu gerekli eğitime sahip değil ve "gel git" komutlarından başka bir şey bilmiyorlar. Sadece para ve güç ile birlikte kaynaklarını ve teknolojilerini getiriyorlar. Çoğu projenin faydalanıcıları ile veya projenin sürdürülebilirliği ile ilgilenmiyor. Sadece kaynaklar, teknolojiler, para ve güç getirerek "gelip gitme"den başka bir yol bilmemesi; yararlanıcı toplulukların değerleri ve projelerin sürdürülebilirliği ile ilgilenmemesi gibi unsurlardan oluşuyor (Y: 83)¹²."

Kolonyalist dönemde Afrika'da yaşayan Avrupalıların izdüşümlerinin günümüzde de yaşandığını söyleyen yorumlar bulunmaktadır. Bu

---

¹¹ A good start would be for all white/Western MSF staff to acknowledge that they greatly benefited from MSF's euro-centric structure/culture (power, status, income).

¹² The problem is comprehensive, interrelated, and entangled from MSF being Eurocentric; many expats unaware of their privilege and the power structure within; not in solidarity with people; many not being trained professionals; and many not knowing any other ways than just the "come and go" intervention just bringing resources and technologies along with money and power, and without any interest in their beneficiaries' communities and values or sustainability of projects (in a nutshell, "white savior" behavior).

yorumlardan birisinde günümüz MSF çalışanlarının hizmet verip, ilaç dağıtırken ki hallerinin kolonyalist dönemde İncil dağıtan Hristiyanların haline benzetilir. Bunun dışında, kimi uluslararası çalışanların genel olarak hayat tarzı ve yaşayışları da kolonyalist dönemde yaşayan Avrupalıları anımsattığını söyler. Bir yorum böylesi bir tanıklığını şu sözlerle anlatır:

“Sahayı ilk kısa ziyaretimde kurumun ülke yöneticisi olan beyaz adamın - kendisinden günlük harcırahını isteyen şoförü herkesin gözü önünde haşladığı sahne de dahil olma üzere- tüm Ugandalı meslektaşlarına karşı davranışları beni şoke etmişti. Siyah bakıcısı, aşçısı ve şoförü ile tüm manzaraya dair kolonyal hissiyat beni şoke etmişti. Özellikle de ülke yöneticisi olan kişi ve karısının afet bölgesinde değil de sefasını sürdürdükleri bir kolonyal hayat yaşamaları. Ayrıca kurumun beyaz erkek çalışanlarının seks işçilerine gitmesinin de tamamen kabul görmesi de başka bir şoke eden durumdu... (Y: 54)¹³”

Proje yerlerinin seçimi de Batılı yöneticilerin yaşam koşullarını kolaylaştıran ve hatta konforlu kılan bir yerden seçilmesi de karşılaşılan başka bir durum. Yapılan işin gerekliliği ve ihtiyaçlarından ziyade bölgenin yaşam koşulları vb. kriterleri daha fazla belirleyici olabiliyor. Örneğin Uganda'nın her daim ılıman iklimi, İngilizce'nin yaygın olarak konuşulması gibi sebepler nedeniyle orada bir kriz durumu olamamasına rağmen 20 yıldır devam eden projeler bulunuyor (Redfield, 2010: 180). 169 numaralı yorumcu bu gözleme paralel bir yerden seçilen proje yerlerinin proje yöneticilerinin

---

¹³ “... on my first brief field visit and was shocked by the way the white head of mission treated Ugandan colleagues, including the public berating of a driver who asked for an advance payment. The colonial feel to the whole situation (black maid, cook, driver) was a shock to me, too, particularly since this HOM lived with his wife and was not running an emergency, but living a cushy colonial life. Shocked also by the fact that (white male) aid workers visiting prostitutes seemed to be completely acceptable.”

tatile gitmelerine gerek kalmayan turistik yerler olmasına dikkat ederek seçilebildiğini anımsatıyor.

Batılı insani yardım çalışanlarının konfor alanlarını koruma kaygısıyla proje yürüttükleri yerlerde kendi eski yaşam pratiklerini devam ettirerek yalıtılmış bir hayat yaşamayı tercih ediyorlar. Misal Batı'daki sosyal yaşamlarında önemli yer tutan içkili partilerin devamı gittikleri misyonlarda kaldıkları yerlerde de devam ettirecek sosyal olanaklar yaratıyorlar. 169 numaralı yoruma göre; böylesi bir eğlence tarzını tercih etmediklerinden dolayı bu tür partilere katılmayan Müslüman/Asyalı/Afrikalı çalışanlar asosyal olarak damgalanabiliyorlar.

Lisa Smirl, *Yardımanın Mekanları (Spaces of Aid)* kitabında insani yardım çalışanlarının hayatlarındaki materyal nesne ve koşulların (ev, araba, teknoloji, vs.) yaptıkları işe etkisini ele alıyor. Yardım çalışanlarının yalıtılmış ve lüks hayatlarının yapılan iş ile kendilerinin arasına mesafeye koyduğunu söylüyor. Smirl'in şu tasviri yukarıda ele alınan insani yardım çalışanları ve hayatları ile büyük benzerlik taşıması ve birbirlerini tamamlayıcı olması sebebiyle önemli. Smirl, gözlemlerine dayanarak yardım çalışanlarının hayatlarını şu şekilde genelleyip resmediyor;

"Yardım çalışanları proje bölgelerini klimalı Land Cruiser ile ziyaret ederken, olası proje faydalanıcıları da sıcaklığın altında çıplak ayakla yürüyorlar. Yardım çalışanları maillerini korumalı yerleşkelerden kontrol ederken, etraflarındaki toplulukların suyu bile yok. Fakat daha uzun kaldıkça sahada, bu deneyimler daha da normalleşiyor. Yardım etmek için geldikleri topluluk ile etkileşimde olmak yerine, yardım çalışanları diğer uluslararası yardım çalışanlarıyla bir arada olmayı daha cazip buluyorlardı. Bu çalışanlar az sayıdaki otellerden,

restoranlardan, ofislerden ve yerleşkelerden olabildiğince az dışarı çıkıyorlardı.(Smirl, 2015: xii)¹⁴

Elbette yardım çalışanlarının hayatları daha heterojen olabildiği durumlar mümkün ancak yaşayış ve böylesi bir durumda yardım anlayışlarıyla yardım ettikleri nüfus ve kendileri arasında büyük bir zıtlık ve farklılık meydana gelebilir. Bu farklılıklar çalıştıkları bölge ve nüfusa göre sürekli değişkenlik göstermekte. Genel gözlem şehir ortamında yaşayanların otel vb. seçkin mekânlarda boş zamanlarını geçirmeye çalışarak homojen sayılabilecek bir grupta sosyalleşmeyi (ki bu grup kendileri gibi insani yardım çalışanlarından oluşuyor) tercih ettiği yönünde. Bu biraz da projecilik anlayışından kaynaklı bağlamında yardım edilen yardım edilen olarak kalıyor ve buradan asimetrik bir güç ilişkisi bağlamında bir hiyerarşi kuruluyor. Boş vakitleri onlarla vakit geçirmek ve onları anlamaya çalışacak ortak alanlar kurmak yerine kendi bildik ve tanıdık ve güvenli alanları tercih ediliyor (Smirl, 2015: xxii & xiii).

MSF içinde kolonyalist örüntülere dair en çok dillendirilen noktalardan birisi ulusal ve uluslararası çalışan ayrımı. Ulusal ve uluslararası çalışan arasındaki ayrım; çalışanların aldıkları maaştan, işyerinde maruz kaldıkları kötü muameleye kadar pek çok farklı noktayı kapsıyor. Ve mektuba bırakılan yorumlardan da anlayacağımız üzere bu ayrımcılık pratik anlamda da örneklerle kendisini gösteriyor. Kolonyalist örüntüler başlığı altında en çok dile getirilen noktalardan birisi de bu.

Avrupa merkezci insani yardım kurumunda, ulusal ve uluslararası çalışan arasındaki ayrıma eğitim ve(ya) deneyimi az olduğu halde sırf beyaz olduğu için kendisinden eğitim derecesi daha yüksek olan siyah çalışana

---

¹⁴ "Aid workers visit project sites in air-conditioned Land Cruisers while the intended project beneficiaries walk barefoot through the heat. The aid workers check their emails from within gated compounds, while the surrounding communities have no running water. But the longer they work in 'the field', the more normalized these experiences become. Instead of living and interacting with the communities they have come to assist, aid workers are drawn towards other internationals or 'expats' and rarely move beyond a small number of hotels, restaurants, offices and compounds." (s. xii)

süpervizörlük etmesi bu ayrımın en temel örneklerindendir. Ayrıca ulusal ve uluslararası çalışanlara verilen günlük harcırahtan, kalacakları evlere kadar, aldıkları maaştan, çalışma koşullarına kadar pek çok şeyin farklılık göstermesi insani yardımdaki kolonyalist örüntülerin tezahürleridir. Örneğin, uluslararası çalışanların kalacakları yer konusunda ulusal çalışanlara göre rahatlarının daha fazla gözetildiği söylenebilir. MSF’te çalışan ulusal ve uluslararası çalışanlar arasında bir ayrım da maaş politikalarında kendisini belli eder. Ulusal çalışanların maaşları her halleriyle açıkken uluslararası çalışanların maaşları bir devlet sırrı gibi saklanır. Bunu yorumunda şikayet eden kişi bu yaklaşımı kolonyalist zihniyetle örtüştürmektedir.

Didier Fassin, insani yardıma yönelik tarihsel ve eleştirel bir çalışma yapan akademisyen olarak ulusal ve uluslararası çalışan arasındaki ayrımın tüm insani yardım oluşumlarında olduğundan bahseder. Bu anlayışa göre ulusal çalışanlar asla yönetim kadrosunda ve karar mekanizmasında yer almazlar. Bu anlamıyla, onlar onca emeklerine rağmen görünmezlerdir. İnsani yardım kurumlarının ana ofisleri uluslararası çalışanları tanıdıkları gibi ulusal çalışanları tanımazlar çünkü ulusal çalışanlar kendilerinin merkez ofise ulaşmalarını sağlayacak kaynaklardan yoksunlardır. Bu anlamda, uluslararası çalışanların desteklendiği gibi ulusal çalışanlar desteklenmezler. 2000’lerin başlarında MSF’in insan kaynakları yöneticisi Amanda Harvey, “uluslararası ve ulusal çalışan arasındaki ayrım”ın artık daha fazla yürüyemediğini belirtir. Yerelde yürütülen bir proje için o yerelin çalışanın fikri alınmadan bir proje yürütmenin eksik ve hatalı olduğunu söyler (Fassin, 2012: 239).

Bir MSF çalışanı Fassin’e paralel bir yerden karar mekanizmalarında ulusal çalışanların sözlerinin görünmezliğinden şu sözlerle yakınıyor:

“Kararlar her zaman uluslararası çalışanlar arasında (bu kişilerin duygu ve fikirlerine istinaden) alınıyor. Ulusal çalışanların kararla ilgili memnuniyetsizlik durumlarında, uluslararası çalışanların parlak sözleri onları karşılıyor: “Sizlerin dertlerinizi dinlemek ve

sorunlarınızı anlamak isteriz". Bununla beraber uluslararası çalışanları dinleyip anladıklarında, size kısaca kararın çoktan alındığını ve istesenez de istemesenez de bu kararın uygulanacağı söylenir (Y: 48)¹⁵."

Ulusal ve uluslararası çalışan ayrımındaki farklar sadece iş organizasyonundaki hiyerarşik ilişki, maaş ve sosyal haklar gibi alanlarda değil aynı zamanda işin yapılış tarzı ve bunun sonuçlarında da kendisini gösterir. Bir hata yapan siyahnin en ufak hatası karşısında işten kovulduğu ve hatta çalıştığı projenin durdurulduğunu ve buna karşılık Batılı çalışanın böylesi bir hata karşısında disiplin cezası bile almadığını paylaşır. Başka bir yorum ise tanıklığını şu sözlerle dile getirir: "Batılılar hata yapsa veya bir işi yapmayı beceremeseler bile meslektaşları arasından sıyrılıp kariyerlerinde kolaylıkla yükselebildiklerini görmek üzücü. Eğer Afrikalıysan en küçük bir hatanda kara listedesin. Umarım bu inisiyatif somut bir eylem planı ile ortaya çıkar... (Y: 126)"¹⁶

Mottosu "sesini duyur"(speak out) olan MSF'in kendisine ulaştırılan haksızlık, ırkçılık gibi şikâyetler karşısında en iyi ihtimalle susması epey çelişkili ve umutsuzluk yaratan bir durum. Yorumlar ardından oluşan genel intiba verilen tepkilerin öngörülemez şekilde aşağılanmalara, mobbinge, işten çıkartılmalara kadar varabildiği hönünde. Örneğin; bir proje çalışanı kurumun ırkçı bir uygulamasını ilgili birimlere şikayet ediyor. Karşındaki MSF yetkili kendisinden özür dilenmesini istiyor ve mesele "belki bu kurum sana uygun değildir" cevabını veriyor.

---

¹⁵ "Decisions are always taken among the expats (based on their feelings and opinions) then they are imposed on national staff. When national staff appear unhappy with the rules, they are told shiny words like: ""we want to listen to your concerns and address your problem"" but when the expats hear everything and all your points make total sense, they simply tell you that the decision has been made and you have to accept that whether you like it or not."

¹⁶ "It's sad to see how Western can easily get promoted among colleagues even if they do mistakes or enable to accomplish the work. But for African, just a small mistakes and you're black listed. I hope this initiative will come up with concrete action plan...."

164 numaralı yorumcu, siyahların MSF’te bazen çocuk muamelesi gördüklerini belirtiyor. Yetenekleri yeterli olsa bile azmış gibi, eğitimleri iyi olsa bile düşükmüş gibi davranılıyor kendilerine. Diğer bir deyişle pek ciddiye alınmıyorlar. Frantz Fanon, Fransa’da da benzer bir eğilime şahitlik ediyor. Bir Siyahla karşılaşan Beyaz, yerine göre karşısındaki Siyah ile ya çocuk aksanıyla konuşur veya yapmacık bir yumuşaklıkla siyahnin sırtını pohpohlayarak “babacan” bir tavır gösteriyor. Bu diyalogda mutlaka Beyaz’ın Siyah’tan üstün olduğu bir şekilde hissettiriliyor (Fanon, 1996:34).

Aslında MSF’in siyahlere karşı bu tutumu genel olarak bağlamına göre değiştiğini gösteriyor mektuba yapılan yorumlardan. Daha önce de belirtildiği gibi kurum içi hak ihlallerini şikâyet eden bir siyah bir beyaza göre daha ağır yaptırımlara maruz kalabiliyor veya en hafif ihtimalle karar mekanizmalarında sözü dinlenmeyebiliyor. Kimi durumlarda da yukarıda da gösterildiği gibi bazen ciddiye alınmıyor ve çocuk muamelesi görebiliyor. Bu durum, Achille Mbembe’nin *Postkoloni Üzerine* isimli çalışmasında tasvir ettiği kolonyalist zihniyetin işleyişi ile örtüşüyor. Bu tasvirde bir Beyaz’ın bir Siyah’ye bağlamına göre nasıl tavır aldığına tanıklık ediyoruz:

“...ancak bir hazırlık sürecinden sonra efendisinin dünyasına girebiliyordu. Sömürgeci tebaasına bazı alışkanlıklar aşılabilir, gerektiğinde ona şiddet uygulayabilir, onunla bir çocukmuş gibi konuşabilir, onu azarlayabilir veya tebrik edebilirdi. Ancak, her şeyin ötesinde, sömürgeleştirilen tıpkı bir hayvan gibi, sömürgecinin kendi kendine oynadığı bir oyunda deneme tahtasıydı; sömürgeci, kendisi ve sömürgeleştirilen arasında ortak bir nitelik bulunmadığının bilincindeydi. (Mbembe, 2021: 36)”.

Beyazla siyahın karşılaşması pratiğinin MSF tezahüründe bazen Afrikalı çalışanın nesneleştirilmesine de tanıklık ediyoruz. Buna örnek olarak bir çalışanın kendisine ismi ile hitap edilmesi yerine geldiği ülkesinin adı ile çağrılmasını gösterebiliriz.

Başka bir kolonyalist örüntü ise daha önce literatürde pek karşılaşılmamış türde bir örnek. Batılı uluslararası çalışanlar Afrikalı meslektaşlarına kimi durumlarda derneğin fonlayıcısının kendi sosyal çevresi olduğunu söyleyerek kurumun onların destekleri sayesinde ayakta kaldığı imasında bulunuyorlar. Bu imanın ucu ise Afrikalıların kendilerini kötü hissetmelerine sebep oluyor. Bağış verenlerin Avrupa'dan olduğu algısı Batılıların MSF'te çalıştıkları ülkeleri fakir veya yolsuzluğun hakim olduğu ülkeler olarak etiketlenmelerine neden olabiliyor. Böylesi bir etiketleme ise nesneleştiriyor Küresel Güney'i. Öte yandan Afrikalı bir çalışan olan 11 numaralı yorumcu Covid zamanı bilgisayardan online bağış yapmaya çalıştığını ancak işlemlerinin ilerleyemediğini çünkü ekranda "bu ülkeden bağış kabul edilmemektedir" uyarısı çıktığını belirtmiştir.

5.2.2 Irkçılık

MSF projelerinin çoğunluğunun Afrika'da olması nedeniyle ırkçılık ve ayrımcılık gibi konularda daha çok Beyazların Siyahlara yönelttiği tahakküm yer almakta yorumlarda. Bu bağlamda bu başlık altında ele alınacak ayrımcılık pratiklerinin aslında tüm Küresel Güney ülkesi vatandaşları için geçerli olduğunu aklımızda tutalım. Adına ırkçılık dense de bu ayrımcılık veya bir gruba yönelik dışlayıcı tutum sadece farklı ırklar arasında değil, farklı etnisite ve(ya) dini gruplar arasında da meydana geliyor.

Beyaz üstünlüğü denilen şey MSF içinde epey yaygın olduğu anlaşılıyor. Bir siyahın bir beyaza süpervizörlük yapması çok nadir karşılaşılan bir şey. Benzeri bir şekilde iyi bir eğitim seviyesi olsa bile bir Afrikalının yönetici pozisyonunda olması da nadir görülen bir durum. Bu bağlamda iş hayatında dikey mobilite beyazlar için epey kolay iken bir siyah için bu hiç de kolay değil. Bir Afrikalı MSF çalışanı eğitimi ve deneyimi elverişlili olsa da 10 yıl boyunca ilerlemeden aynı pozisyonda kalabiliyor ve elbette böylesi bir durum bir beyaz için asla mümkün değil. Batı dışı gruplardan gelen çalışanların yaptıkları işe dair de şüpheli ve ikircikli bir yaklaşım var. Bu nedenle bu kişilerin yaptıkları işler birkaç defa kontrol edildikten sonra işin süreci ilerliyor.

Ulusal ve uluslararası çalışanların maaşları ve verilen ev kiralari desteği arasında bir uçurum olduğunu söylüyor tanıklıklardan birisi. Kenya'daki ulusal çalışanlara yılda 200.000 Kes ödenirken beyazlar için bu miktar bir aylık kira destekleri imiş. Sağlık sigortalarının kalite ve içerikleri de elbette daha yüksekmiş beyazlar için. Yorumculardan biri MSF yöneticisine bu konuyu şikayet ettiği için yöneticisi tarafından "toksik" olarak nitelendiriyor.

Mesele yine sınıfsal farklılıktan kaynaklanan ayrımcılığa geliyor. Batılı siyah ayrımcılığa uğramıyor ama Afrikalı siyah uğruyor. 189 numaralı yorum ayrımcılık noktasında yaşanan bu ayrımı şu sözlerle açıklıyor: "Avrupa ve ABD'den gelen pek çok siyah ve etnik azınlık kendi meslektaşları ile aynı fırsatlara sahip. Benim kendi deneyimimde ise bu siyah kimselere beyaz meslektaşları ile eşit saygı duyulduğunu gördüm. Ancak aynı şey dünyanın diğer yerlerinden gelen siyahlar ve diğer etnik gruplar için söylenemez." (y:189)¹⁷.

5.2.3. Saha ile İlişkiler & Kurbanlaştırma

DM hareketinin talepler listesinde sahada yardım edilen insanlarla kurulan ilişki ilk sıralarda yer alsın ve dekolonizasyon sürecine dahil edilmesi gerektiği gösterilse de açık mektuba yapılan yorumlarda ve kurumun MSF'in içindeki dekolonizasyon örüntülerini ortaya koymak ve anlamak için yaptıkları araştırmada (Dignity at MSF, 2022) faydalanıcılarla kurulan ilişki ve yardım edilenlerin temsiliyeti ve bu temsiliyette Küresel Güney'in kurbanlaştırılması kendisine pek yer bulmuyor. İnsani yardıma yönelik yapılan en temel eleştirilerden biri olan bu konunun MSF çalışanları tarafından es geçilmesi başka bir sorunlu nokta olarak karşımıza çıkıyor. Bu başlık altında kurbanlaştırmayı eleştiren birkaç örnek, kurbanlaştırmayı yeniden üreten bir yaklaşım ve bunun dışında MSF ofis içi çalışanlar arasında kurbanlaştırma süreçlerinden bahsediliyor. Konunun literatürde en çok tartışılan konulardan birisi olmasına rağmen bu başlık altında

---

¹⁷ "There are many black and ethnic minority staff coming from Europe and the USA who have equal opportunity to their white counterparts, and who, in my experience, are given the same respect as their white colleagues. Unfortunately, the same cannot be said for black and ethnic minorities coming from other parts of the world, and this is what needs to change."

yeterince yorum yapılmaması da bu hareketin eksik ve dışlayıcı bir yanı olduğunu ortaya koyuyor. MSF yapısının ofis içinde farklı etnik grupları kapsamaması gibi bir konuda eylemlilik üreten ve dekolonizasyon talep eden bir oluşumun esas olarak MSF çalışanları arasındaki sorunlarını ele alırken faydalanıcılarla olan ilişkiyi ikinci plana atması da dekolonizasyon sürecinin ele alınma biçimindeki eksikliğini ortaya koyuyor.

Lissa Malkki'nin, Tanzanya'da Hutu mültecileri arasında yürüttüğü saha çalışmasından edindiği bilgi ve gözlemler bize insani yardım çalışanlarının sahadakilerle ilişkisinin genel örüntülerini ortaya koyması anlamında kıymetli. Malkki, insani yardım hizmetlerinin daha iyi işleyebilmesi için neler yapılması gerektiğini de ortaya koyuyor. Saha çalışmasında, Tanzanya'daki insani yardım projesi çalışanları ve mülteciler arasında derin bir uzaklık olduğunu görüyor. İnsani yardım çalışanları yürüttükleri proje sayesinde mültecilerin koşullarının epey iyileştiğini vurguluyorlar. Öyle ki koşullarının normalleştiğini ima eden bir yerden mültecileri gördüğümüzde kendilerini Afrika'nın herhangi bir yerinde görebileceğimiz köylülerden ayırt edemeyeceğimizi söylüyorlar.

Bir proje yöneticisi konu ile ilgili şu sözleri sarf ediyor:

"Burundi'li mülteciler ilk geldiğinde Norveçlilerin çektiği bir film var. Onu sana göstereyim mutlaka. Filmde birisi kurşun yarasını gösteriyordu, başka biri bir kir pas içinde bir kesik... Sahip oldukları hiçbir şeyleri yoktu... Bunlarsa mülteciye benzemiyor. Mishamo mülteci kampına ziyaretçi olarak gitsen, bunların sıradan köylüler olduğunu düşüneceksin." (Malkki, 1996: 384).

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, proje yöneticileri mülteci denildiğinde hırpani, üstü başı kir içinde, hasta bir insanı işaret ediyor. Küresel Güney vatandaşının mülteci sayılabilmesi için kurban rolünde olması gerekiyor. Kurban olması mültecilerin nesneleştirilmesi ve sözlerinin susturulması anlamını da taşıyor. Benzer bir eğilim diğer mecralarda da göze çarpıyor. Birleşmiş Milletler Raporları, yardım toplama kampanyaları,

televizyon haberleri gibi medya kanallarında böylesi mülteciler hikayesiz, depolitize edilmiş, susturulmuş, öznelliğinden soyutlanmış bir şekilde kalabalık bir güruh içinde yüzler belirsiz, üzgün suratlarla temsil ediliyor. Kadınlar ve çocuklar kurban imgesini yeniden kolayca üretebildiği için mülteci temsillerinde ön plana çıkıyor. Tüm bu yardım faaliyetlerinde hikâyesizleştirilmiş, insansızlaştırılmış, kendisinden kurban performansı beklenen Küresel Güney vatandaşlarının sorunları bu projeler tarafından politik nedenlerinin üstü kapatılarak depolitize edilmiş oluyor (Malkki: 1996).

Yoksul siyahı kurtaran kahraman beyaz adam ve kurtarılan Küresel Güneyli kurban imgesi kurumun pek çok mecrasında kendisine yer buluyor. Ve bu biraz da fon verenlerin dikkatini çekmek için yapılan bir yöntem ancak bu durum sorunlu yanları beraberinde getirmekte. 86 numaralı bir başka çalışan ise yardım edilen kimselerin kurban ve proje yöneticilerinin kendilerini kurtarmaya gelecek beyazlar olarak temsiliyetinin sıkıntılı olduğunu söylüyor.

İnsanîyetçilik ve yardım literatüründe "kurban" imgesi epey eleştirilse de 134 numaralı bir MSF yöneticisi faydalanıcıların adına konuşarak kurbanlaştırmanın yaşayan bir örneği haline geliyor. Bu yorumda yaklaşımının sorunlu olduğuna dair herhangi bir özeleştiride de bulunmuyor. MSF yöneticisi, yardım edilen kurban nüfusun kendileri adına konuşamayacaklarını ve bu anlamda kurban adına konuşmanın dekolonizasyon sürecine yardım edeceğine inanıyor.

Saha ile kurulan ilişkileri örnekleyen durumlardan birisi de projeler geliştirilirken ve yürütülürken ortaya konulan tepeden inme yaklaşım. Bir projede çalışma yapılan yerdeki yerlilerin fikirleri alınmadığından ve tepeden inme bir yaklaşımla olaya yaklaşıldığından bu durum yerlilerin tepkisini çektiğinden bahsedilir. Çalışmalar yürütülürken proje bölgesinin kültürel pratiklerinin göz önünde bulundurulmamasından dolayı sorunlar daha da fazlalaşmaktadır. Örneğin, projeyi daha etkin bir hale getirebilmek adına yerel şifacıların bilgisi dikkate alınmaz ve tepeden inme bir yaklaşım yerine katılımcı bir yaklaşım şansı gözden kaçırılır.

204 numaralı yorumun sahibi, projelerdeki tepeden inme yaklaşımına başka bir örnek daha veriyor. MSF kolera hastalığı olmamasına rağmen çalışacağı bölgeye kolera hastalığı acil durumu ilan ederek bölgeye gidiyor. Proje yerli nüfus dinlenmeden, oradaki ihtiyaçlar gözetilmeden yaşayan nüfusa empoze edilmiş. Böylesi bir yaklaşım nedeni ile verilen desteklerin heba edilmesine sebep olmuş. Yorumcu fon veren kuruluşlardan alınan paranın böylesi projeler için alınan arabalar, motosikletler, botlarla vs. heba edildiğini söylüyor.

MSF bahsi geçen kolera projesinde kolera meselesi ile ilgili farkındalık artırıcı bir tiyatro oyunu sergiliyor açık alanda. Oyunu izlemeye gelenlerin yoğun tepkisi ile karşılaşılıyor MSF ekibi. Ekibe bağırarak şöyle sesleniyor bölgedeki faydalanıcı adayları: "Açız biz! Yiyecek ve paraya ihtiyacımız var, certezaya (su artıcısı) değil." Küresel Güney'in öznelliğini yok sayarak faydalanıcıları nesneleştiren başka bir yaklaşım da eden bir proje yöneticisinin "yardım ettiğimiz nüfusu dinlemeyiz çünkü onlar çok şey isterler" şeklindeki açıklamasıdır.

İnsani yardım çalışanları arasındaki ırkçılık davranışı yukarıda da görüldüğü gibi aynı zamanda inceltmiş bir şekilde sahaya da yansiyabiliyor. Goudge, sadece kurum içi değil kurum dışı yani yardım edilen nüfusa karşı yöneltilen ırkçılık pratiğini *The Power of Whiteness* kitabında Nikaragua'da çalıştığı kalkınma projesi deneyiminden yola çıkarak değerlendiriliyor. Yardım projesi çalışanlarının çalıştıkları kalkınma projelerinde Küresel Güney'i sosyal, ekonomik ve teknolojik olarak geri gördüklerinden ve bu projelerin ırkçı düşünce sistematığının içselleştirilmesine sebep olduğundan bahsediyor. Kitabı için kalkınma projesi çalışanlarıyla yaptığı mülakatlarda ırk sözü hiç geçmese de ırkçı düşüncenin kendisini belli ettiğinden söz ediyor. Nikaragualı köylü kadınlara yönelik olumsuz etiketlemelerin böylesi bir anlayıştan çıktığı kolaylıkla söylenebiliyor (Goudge, 2003).

67 numaralı yorumun sahibi; MSF projelerinde ırkçılığın failinin yöneticiler, kurbanlarının ise kendilerini yöneticilere karşı savunamayan alt kademedeki çalışanlar olduğunu söylemekte. Yönetici, altında çalışanı konuşmaya teşvik etse bile bu alt kademedeki çalışan işçi için performans

değerlendirmelerinde eksi puan olarak karşısına çıkabiliyor. Bunun dışında, MSF kurumu ve yöneticilerinin siyahları yeterince dikkate almamaları nedeniyle yöneticilerin ırkçılık yaparak alt kademelerde çalışan diğer etnik grup ve ırkları dışladığı fikri de başka bir sorunlu durumu ortaya koyuyor.

5.2.4.Diğer

“Diğer” başlığı altında ele alınan konular ağırlıklı olarak kapitalizm ve insani yardım etkileşimi, özelinde ise MSF içi ilişkiler üzerine. Gaslighting, zorbalık MSF’in işleyişinde herhangi bir hak arayışında karşımıza çıkabilecek olan şeyler. Bunların dışında da, hareketin yarattığı etkilere dair dikkatli olunması gerektiğini söyleyerek DM hareketi eleştiren bir yorum var. MSF’e yönelik bu eleştirilerin biraz fazla olduğunu dile getiriyor 62 numara. Şöyle devam ediyor sözlerine; “MSF nihayetinde bir sağlık kuruluşu, insan hakları örgütü değil” diyor. Şu sözlerle devam ediyor çalışan: “Çok fazla siyah beyaz karşıtlığına odaklanılmasından endişe duyuyorum. Ben de Batı merkezli kültür ve yapının ve beyazların daha üstün olduğu kanısının kökten değiştirilmesi gerektiğine inanıyorum. Ancak bu değişim MSF’in işlevini yıkmamalı¹⁸ (Y: 62).”

Bu metne imza atmaktan çekinen veya imza atarken kendi ismini kullanmayan imzacılardan da bahsediliyor. İmzacılardan biri metne imza atarken isim paylaşmaktan imtina ettiğini ve bunun da MSF’in nasıl bir kurum olduğunu ortaya koyan bir nişane olduğunu belirtiyor. Bu mesele aslında sadece kolonyalist örüntülerle açıklayamıyoruz, neoliberal kapitalizmin sindirme yöntemleri olarak da okunabiliyoruz.

5.2.5 Dekolonizasyon

Bu başlık altında paylaşılan bilgilerin büyük bir çoğunluğu MSF çalışanlarının “dekolonizasyon için neler gereklidir” diye özel olarak cevap vermediği ancak kurum içi hak ihlallerine dair neler yapılabileceğini anlatan yorumlardır. Bununla beraber yine de “dekolonizasyon nedir, nasıl olmalıdır” sorusuna direk cevap veren yorumlar da bulunmakta.

---

¹⁸ “I am a bit worry about too much focus on the opposition between black and white. I completely agree we have to revolutionize the culture and the structure of western centric and white superior idea. However, it should not be a revolution which destruct the function of MSF itself.”

Genel eğilim kurum içinde bir şeyin değişeceğine inanmamaktan ibaret. Kurumun şimdiye kadar ayrımcılığa ve diğer hak ihlallerine dair yapılan başvuru ve izlenen yollarda gerekli ilgi ve alakanın gösterilmemesinden ve hatta kimi durumlarda şikâyetçi kişinin psikolojik şiddete maruz kalmasından bahsediliyor. “Güzel, süslü sözler” değil “radikal hareketlilikler” istiyoruz diyorlar. Yorum 7, MSF’in yapılan konu ile ilgili çıkan gazete haberleri ardından basın açıklamaları yapmasından tatmin olmuyor ve şöyle ekliyor: “Daha fazla açıklama duymak istemiyoruz, radikal bir aksiyon almaya başladığınızı duymaya ihtiyacımız var. Mesele sığağı sığağına haberlerdeyken unutulup gitmesine izin vermeyin. Sözünüzü tutun¹⁹.” Medyanın dönüştürücü bir gücü olduğuna inananlardan bir başkası da 118 numaralı yorumun sahibi. Bu kimse, MSF içi değişimin ancak medyanın baskısı ile olabileceğini belirtiyor. Medyanın, MSF’in olumsuz yanlarını yaptığı haberlerle kurumun finansal yönden darboğaza gireceğini ve mecburi bir değişim başlatılacağına inanıyor.

Yorum yapanların büyük bir çoğunluğu MSF ile ilgili en büyük sıkıntı ve en göze çarpan kolonyalist örüntünün ulusal ve uluslararası çalışan arasındaki ayırım olduğunu söylüyorlar. Dekolonizasyon bağlamında en çok dile getirilen çözüm yollarından birisi ulusal ve uluslararası çalışanlar arasında ayrımcılığın ortadan kalkması ya da en azından minimuma indirgenmesi. Buna bağlı olarak maaşların ve terfilerin etnisiteye bağlı olarak değil eğitim ve deneyime bağlı olarak belirlenmesi gerektiğinden bahsediyorlar.

Yorum 12, ırk ve etnisite temelli eşitsizliklerin kurum içinde görüldüğünden bahsediyor. Örneğin, deneyimsiz bir Avrupalı kendinden yaşça büyük ve deneyimli bir Afrikalı çalışana eğitim verip süpervizörlük yapabiliyor. Başka bir yorumcu ise bu süpervizörlük sürecinde süpervizörün eğitim verdiği kişi ile arasında bir hiyerarşi oluştuğundan bahsediyor. Bunun önüne geçmek için ise “güvenli iletişim kanalları” olması gerektiğini belirtiyor. Yorum 182 ise, siyahların sesini daha az çıkarması ve konuştuklarında ise

---

¹⁹ “We don’t need another statement, we need an announcement that you’re beginning radical action and we need to see the radical action (outlined clearly in this open letter) happening. Don’t let it drop when the subject is out of the news headlines. Stay the course.”

psikolojilerinin iyi olmadığı iması ile susturulmalarından dolayı dekolonizasyona öneri olarak "siyahların konuşsun, beyazlar sussun" diyor.

Yorumcular, eğer ulusal ve uluslararası çalışan ayrımı olmamış olsa kurum içi eğitim ve yönetim mekanizmasının daha iyi işleyebileceğini belirtiyorlar. Ulusal ve uluslararası çalışan ayrımının kaldırılmasının yanı sıra işe alımlarda farklılık, eşitlik ve kapsayıcılık kriterlerinin merkeze alınması gerektiği söyleniyor.

Çalışma hayatında ulusal ve uluslararası ayrımın yarattığı sıkıntıların bir yansıması olarak kurum içi ırkçılık şikayetleri gözümüze çarpıyor. Yorum 157, buna dair ırkçılık karşıtı eğitimler olması öneriliyor. Yorum 18 ise ırkçılığa karşı mücadele için, ırkçılık karşıtı eğitimin yanı sıra kurumun kendi içinde uzlaştığı ve anlaştığı bir ırkçılık tanımı olması gerektiğinden bahsediyor. MSF kendisini kurum içi çeşitliliğe önem veren bir kurum olarak ortaya koysa da bunu sözle dile getirmenin yanı sıra bir eylemlilik olmalı diyor. Bununla ilgili bir ırkçılık karşıtı aksiyonlar için kontrol listesinin hazırlanması gerektiğinden bahsediyor. Yorum 15 ise insani yardım içi ırkçılık ve dekolonizasyon önerilerini şu şekilde açıklıyor:

"MSF'deki ırkçılığın acı gerçeği, herkesin görebileceği kadar açık, ancak çok az kişi bunu görmek istiyor. Ne yazık ki, ırkçılık insani yardımın temeline yerleşmiş durumda ve bu durum, müdahalelerin doğasını, personel gelişimini, bağış toplama faaliyetlerini ve MSF'nin yararlanıcılar ve bağışçılar ile ilişkisini etkiliyor. MSF, önümüzdeki on yılda da hala ayakta kalacaksa, ırkçılığı ve beyaz üstünlüğünü her biçimde ortadan kaldırması gerekiyor. Bunun için önce sömürgeci zihniyetten kurtulmalı ve her ırktan ve inançtan insanlara eşit bir ses vermeliyiz. (Y:15)²⁰."

---

²⁰ "The sad reality of racism in MSF, is glaring for all to see, but very few want to see it. Racism unfortunately has been entrenched in the foundation of humanitarianism, and it has informed the nature of interventions, staff growth, fundraising, and how MSF relates with beneficiaries and donors. If MSF is to remain relevant in the next decade, we need to stamp out racism and white supremacy in every form,

Yorum 12, kolonyalist örüntüler bölümünde belirttiğim Batılı Beyaz çalışanlar arasında hakim olan "benim anneannem bu kurumun bağışçısı" söylemi ve buradan kurulan hiyerarşi sorununa çözüm getiriyor. Buna göre, MSF'in bağış toplama politikalarını değiştirmesi soruna çözüm olabilecek nitelikte bir yöntem. MSF bazı ülkelerden bağış almıyor. Buna çare olarak MSF'in her ülkeden bağış alması gerektiğini söylüyor.

86. yorum ise "Saha ile ilişkiler-Kurbanlaştırma" başlığı altında ele aldığım faydalanıcıların insani yardım dernekleri tarafından nasıl temsil edildiği hakkında. Bu kişi, kurumun yaptığı işleri anlatan görsellerde faydalanıcıların temsil edildiğine dikkat etmek gerektiğini söylüyor. Genel eğilim olan beyaz kurtarıcı bekleyen zavallı Küresel Güneyli imgesinden kaçınmak gerektiğini söylüyor. Bunun için de net ve açık kuralların, ilkelerin olması gerektiğini söylüyor. Ayrıca acemi MSF çalışanlarının bu fotoğrafları çekmesine izin verilmemesi gerektiğini de söylüyor. Bağış toplama, savunuculuk, kurum temsiliyeti gibi amaçlarla kullanılan bu fotoğrafların çekimi işinin projenin yürütüldüğü ülkelerdeki profesyonel fotoğrafçılara verilmesi gerektiğini düşünüyor. Bunun dışında, "sahada ilişkiler-kurbanlaştırma" başlığı altında bir MSF yöneticisinin, sahadaki faydalanıcılar adına konuşmanın dekolonizasyonu sağlayacağı fikri de dekolonizasyon konusundaki başka örneklerden birisi.

---

by owning up to it, do away with the colonial mindset, and give an equal voice to people of every race or creed".

6. SONUÇ

Günümüzdeki kullanımıyla insani yardım 18. y.y.da insaniyetçilik başlığı altında ele alınan bir kurumdur. Bu sosyal kurum kapitalizm, kolonyalizm ve modernizmle el ele ilerlemiştir. Kolonyalizm çağında Batı'dan Avrupa ülkelerinin kolonilerine gönderilen hayırseverler, misyonerler vb. bugünkü modern anlamıyla insani yardımın en eski temsilcileri olarak görülebilir. Kurumun tarihsel yolculuğuna bakacak olursak 1900'lerde kurumsallaşmaya başlamış ve 1970'lere kadar yavaş yavaş büyümeye devam etmiştir. 1970'lerin politik ikliminde yaşanan siyasi dekolonizasyon süreci ve '68 hareketinin gençliğe getirdiği heyecan ve idealizmle birlikte başta MSF olmak üzere pek çok insani yardım derneği kurulmuştur. Son 30 yılda, doğal ve insani afetlerin artması, özellikle mülteci krizinin büyümesi ile insani yardım öncelikle mülteci alanında çalışmalarını yoğunlaştırarak büyümeye devam etmiştir.

2020 yılında George Floyd'un hukuksuz bir şekilde öldürülmesi ardından ABD'de başlayıp tüm Batı'ya yayılan dekolonizasyon tartışmalarından insani ve kalkınma yardımları da paylarını almışlardır. Bu süreçte insani yardım alanında kolonyal örüntü ve işleyişlerle yüzleşilmesi gerektiğini söyleyen farklı girişim ve oluşumlar meydana gelmiştir. Bunlardan birisi de de DM hareketidir. İnsani ve kalkınma yardımlarının dekolonize edilmesi şiarından doğan DM hareketi pek çok eski ve yeni MSF çalışanını bünyesinde barındırır. Hareket, MSF başta olmak üzere diğer pek çok uluslararası insani yardım kuruluşunun dekolonizasyon tartışmalarını başlatması ve bu tartışmaları kimi durumlarda pratik eylemliliklere evriltmesi sebebiyle anlamlı ve önemlidir. Öte yandan hareketin insani yardımın kapitalizmle ilişkisinden kaynaklanan sorunları görmezden gelmesi, daha çok kurum içi sorunları ele alması, sahayla ilgili sorunların ikincil planda tutulması, hareketin Batı'da başlaması vb. nedenlerle Orta Sınıf Batılı bir hareket izlenim uyandırması, yeterince eleştirel olmaması, devamının gelmemesi gibi sebeplerden ötürü de eksikleri de olan bir oluşumdur.

DM hareketinin en fazla dillendirdiği noktalardan birisi siyahların veya diğer kırılğan grupların üyelerinin seslerinin yok sayılmasıdır. Diğer bir deyişle, sömürgeci hareketin MSF içinde ortaya koyduğu izlek ve örüntülerin başında kurum içinde kırılğan grupların seslerinin yok sayılması gelir. Dekolonizasyon sürecinin bir parçası olarak bu kişilerin yönetici pozisyonlarına getirilmeleri önerilir. Elbette kırılğan grupların üyelerinden birinin MSF’te yok sayılan kimi çalışanları temsil etmesi dekolonizasyon süreci açısından anlamlı ve kıymetlidir. Ancak bu durum, kurum içindeki bu tür sorunların çözülebileceğinin garantisini vermez bizlere. Kırılğan grupların üyesi herhangi bir kimse, özellikle yapısal düzeni oturmuş bir kuruma dahil olup o kurumda yönetici pozisyonuna geldiğinde kurumun kendi değerlerini dayatması riski ile karşılaşabilir. Diğer bir deyişle kırılğan grubun üyesi olan kimse o yapıdaki mevcut iktidara kendisini kabul ettirebilmek için iktidarın ağzı ile konuşmaya ve hatta eylemeye başlayabilir. Bu duruma dair bir örnek Mohanty’nin “Üçüncü Dünya”lı ve Batı”lı feministlerin karşılaşmasından verilebilir. Mohanty, “Üçüncü Dünya” feministlerinin Batılı feministler tarafından homojenleştirilip ve tek tipleştirilerek kategorize edildiğini ve temsil edildiğini söylüyor. Bu duruma karşı agah olmadan Batılı feminist harekete dahil olan “Üçüncü Dünya” feministlerinin Avrupalı hemcinslerine kendisini kabul ettirmek için kendi seslerinden ve değerlerinden vazgeçebilme riski olduğundan bahseder (Mohanty, 1988). Bu nedenle, kırılğan grupların üyeleri iktidara geldiğinde kendisini kabul ettirmek için hakim dil, söylem ve zihniyetin etkisi altında kalıp kendi sözünden vazgeçerek iktidarın kategori ve işleyişleri ile düşünüp hareket etme riski altındadır. Ve pek tabii böylesi bir durumun dekolonizasyona katkı sağlamayacağı aşikardır.

DM hareketi, kırılğan grupların ötekileştirilmemesi ve daha fazla karar alma mekanizmalarına katılımlarının sağlanması için çeşitlilik (diversity), çokkültürlülük (multiculturalism) gibi kavramları çözüm olarak öne sürmüşlerdir. Açık mektup, açık mektuba yapılan yorumlar ve hazırladıkları raporlarda sıklıkla karşılaşılan kavramlardan olan “çeşitlilik” ve “çokkültürlülük” kavramları DM hareketi bileşenlerince ne yazık ki eleştirel bir yaklaşımdan uzak şekilde kullanılmıştır. Öncelikle çeşitlilik kavramı

kapitalizmle yakından ilişkili bir kavram. Çeşitlilik, bir kurumun bulunduğu piyasası içinde reklamını yapan, kurum içi eşitsizlikleri gizleyen bir kavramdır (Ahmed, 2012: 52-53).

Slavoj Zizek ise çokkültürcülük meselesine eleştirel bir yaklaşım sergiler. Zizek'e göre küresel kapitalizmin ideolojilerinden birisidir çokkültürcülük. Sömürgeci sömürgesindeki yerlilerin yerel adetlerine nasıl bakıyorsa küresel kapitalizm de kendisine öteki olarak addettiği "öteki"ye ve kültürüne o şekilde bakar. Bunlar "saygı" göstermesi gereken yerliler ve kültürlerdir. Zizek çokkültürcülüğün küresel kapitalizmin ırkçılık anlayışı olduğunu ortaya koyar ve şöyle devam eder:

Başka bir deyişle, çokkültürcülük tekzip edilmiş, tersine çevrilmiş, göndermesi kendinde bir ırkçılık biçimidir, "mesafeli bir ırkçılık"tır – Öteki'nin kimliğine "saygı gösterir", Öteki'ni, karşısında kendisinin, çokkültürcünün, ayrıcalıklı evrensel konumunun mümkün kıldığı bir mesafe takındığı, kendi içine kapalı, "sahici" bir cemaat olarak görür. Çokkültürcülük, kendi konumunu her türlü pozitif içerikten arındıran bir ırkçılıktır (çokkültürcü doğrudan doğruya ırkçı değildir, Öteki'nin karşısına kendi kültürünün tikel değerlerini çıkarmaz), ama yine de diğer kültürleri gerektiği şekilde takdir (ya da tekdir) edebileceği ayrıcalıklı boş evrensellik noktasını oluşturan bu konumu elinde tutar – çokkültürcünün Öteki'nin özgüllüğüne duyduğu saygı, tam da kendi üstünlüğünü beyan etme biçimidir (Zizek, 2012).

Çeşitlilik ve çokkültürcülük kavramları kendi içlerinde böylesi tehlikeleri barındırır da DM hareketi bu kavramlara yeterince eleştirel yaklaşmamıştır. Bu nedenle taleplerde dile getirilen bu kavramların MSF tarafından ciddiye alınıp uygulanması durumunda da bugünkü yapıdan daha farklı bir MSF görülmeyeceği muhtemeldir.

İnsani yardım alanında yürütülen projelerde Batı'nın hâkimiyeti görülmekte ve projelerde yerellerin sesine yeterince alan tanınmamaktadır. Bu hâkimiyet, yardım edilen grupların gerçek ihtiyaçlarını anlamak, projeleri bu ihtiyaçlara göre tasarlamak ve böylelikle ihtiyaçların karşılanması noktasında yetersiz kalmaktadır. Yereldeki insanların seslerine daha çok

yer verme ve ihtiyaçlarını karşılamada daha etkin bir rol üstlenilmesi için yerellerin bilgisine başvurmak önemli. "Saha ile ilişkiler-Kurbanlaştırma" başlığı altında da görülebileceği üzere yerellerin sesine yeterince yer tanınmamasının farklı nedenleri olsa da içlerinden en etiketleyici ve ötekileştirici olan "yerellerin seslerinin dinlenmesi durumunda daha fazla talepkar olacaklarına" dair duyulan inançtır. Aynı zamanda insani yardımda dekolonizasyon tartışmasının önemli bir ayağı olan yerel STK'ların desteklenmesi meselesi DM tarafından gündeme getirilmemiştir. DM'nin bu konuda sessiz kalması dekolonizasyon tartışmasında kaçırdığı diğer bir noktadır.

Kurum içi ırkçılık, ayrımcılık, siyahlar başta olmak üzere tüm azınlık grupların üyelerini ciddiye alınmaması MSF'in önde gelen sorunlardandır. Bunun dışında sadece Beyaz ve Batılı olduğu için işe alımlarda, terfi ve maaş artışı gibi durumlarda MSF'in daha fazla kendilerini desteklemeleri söz konusudur. Eğitim ve deneyim durumuna bakmadan yine sadece sırf Batılı ve Beyaz olduğu için kendilerinden daha deneyimli ve eğitimi kimselere süpervizörlük yapabilmektedirler. Misyonlara gidildiğine sürülen yaşam tarzı, projenin faydalanıcılarından tamamen uzak bir hayat sürmeleri akıllara kolonyalistlerin 19. y.y.'da Afrika'da yaşama pratiklerini akıllara getirmektedir. Tüm bunlar dışında, projeler üretilip geliştirilirken yerellerin bilgisi ve ihtiyaçlarına danışılmaması da başka sorunlu bir noktadır. Sonuç olarak, DM'nin gündeme aldığı tüm meseleler ve yukarıda ele alınan tüm noktalar ışığında MSF'in hala postkolonyal bir yapı olarak varlığını sürdürmeye devam ettiğini söyleyebiliriz.

Yukarıda ele alınanlar ışığında DM hareketinin MSF'e yazdığı açık mektupta taleplerinin ve analizlerinin yeterince eleştirel olmaması, ayrıntılandırılmaması, bütüncül olmaması gibi sebepler nedeniyle okuyucuya gerçeklikten uzak bir metin izlenimi verdiğini söyleyebiliriz özetle. Bunun dışında kullanılan kavramların güncel tartışmalardan uzak bir şekilde kullanılması ve bu kavramların talepler kısmında belirleyiciliği olması nedeniyle hareketin MSF içinde başarılı bir dekolonizasyon sürecini ne kadar başarıyla tamamlayabileceği de başka bir soru işareti barındırıyor.

Özetleyecek olursak; tez argumantasyonunda da belirttiğim üzere insani yardım içerisinde hala sömürgeci örüntüler devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmed, Sara (2012). *On Being Included: Racism and Diversity in Institutional Life*. Duke University Press: Durham.

Aly, H. (2022, August, 10). Ten Efforts to Decolonise Aid. <https://www.thenewhumanitarian.org/feature/2022/08/12/10-efforts-to-decolonise-aid>. Erişim Tarihi: 12.20.2023

Barnett, M. & Weiss T. (2008). "Humanitarianism a Brief History of the Present". İçinde M. Barnett ve T. Weiss (der.) *Humanitarianism in Question: Politics, Power, Ethics* (ss. 1-49). USA: Cornell University Press.

Barnett, M. (2011). *Empire of Humanity: A History of Humanitarianism*. USA: Cornell University Press.

Barnett, M. & Weiss T. (2011). *Humanitarianism Contested: Where Angels Fear to Tread*. London: Routledge.

Baughan, E. & Everill, B. (2012). "Empire and Humanitarianism: A Preface", *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. Vol: 4, No: 5, s.s.727- 728.

Betts, R. (2012). "Decolonization: A brief history of Word" Bogaerts, E. & Raben R. (der.) *Beyond Empire and Nation: The decolonization of African and Asian Societies, 1930s -1970s* (ss.23-39). Leiden: Kitlv Press

Blommaert, J. & Bulcaen, C. (2000). "Critical Discourse Analysis". *Annual Review Antropology*, 29, 447-466.

Building an Anti Racist Organization (t.y.). Save The Children Web Sitesi. Erişim Tarihi: 05.06.2024, <https://www.savethechildren.net/building-anti-racist-organisation>.

Cesaire, Aime (2023). *Sömürgecilik Üzerine Söylem*, (Çev Cihan Dansuk) Uluçınar Yayınları: İstanbul.

Calhoun C. (2010). "The Idea of Emergency: Humanitarian Action and Global (Dis)Order". İçinde Fassin D. & Pandolfi M. (Der.), *Contemporary States of Emergency* içinde (ss. 29-58). New York, Zone Books

Carbonnier, G. (2015), *Humanitarian Economics: War, Disaster and the Global Aid Market*. Oxford: Oxford University Press.

Coyne, C. J. (2013). *Doing Bad by Doing Good: Why Humanitarian Action Fails*. Stanford: Stanford University Press.

Crawford, N. (2024), *Argument and Change in World Politics: Ethics, Decolonization and Humanitarian Intervention*, Cambridge: Cambridge University Press.

De Genova, N., Garelli, G. & Tazzioli, M. (2018). "Autonomy of Asylum? The Autonomy of Migration Undoing the Refugee Crisis Script", *The South Atlantic Quarterly*, 117: 2

De Lauri, A. (2016) "Introduction" içinde Antonio de Lauri (Ed.), *Politics of Humanitarianism: Power, Ideology, Aid*, (ss. 33-57). I.B. Tauris: London.

Decolonise MSF (2022), *Dignity at MSF*.
<https://decolonisemsf.univer.se/dignity-at-msf>

Dirlik, A. (2005), *Postkolonyal Aura: Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi*. (Çev.: Galip Doğduaslan) İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Everill, B & Kaplan J. (2013). "Introduction: Enduring Humanitarianism in Africa" içinde Everill, B & Kaplan J. (Ed.) *The History and Practice of Humanitarian Intervention and Aid in Africa*, Palgrave Macmillan: UK.

Fujita, Y. (2020). *Rethinking Humanitarian Aid from a Decolonial/Postcolonial Perspective: Shelter Policies after the 2010 Haiti Earthquake* (Yüksek lisans tezi). Erişim yeri: <https://thesis.eur.nl/pub/55971>

Fassin, D. (2012). *Humanitarian Reason: a Moral History of the Present*. University of California Press: California

Fanon, F. (1996). *Siyah Deri, Beyaz Maskeler*. (çev: Mustafa Haksöz) Sosyalist Yayınları: İstanbul.

Ferguson, J. (2006). "The Anti-Politics Machine" içinde Sharma A. & Gupta A. (Der.), *The Anthropology of the State*, (ss. 270-287) Blackwell Publishing: New York.

Ghandi, L. (2019), *The Post Colonial Theory: A Critical Introduction*, New York: Columbia University.

Goudge, P. (2003), *The Power of Whiteness: Racism in Third World Development and Aid*. London: Lawrence and Wishart Limited.

Grosfoguel, R. (2013). "The Epistemic Decolonial Turn". içinde W. Mignolo ve A. Escobar (Der.). *Globalization and Decolonial Option* (ss. 65-93). New York: Routledge.

Guha, R. & Spivak, G. C. (1988). *Selected Subaltern Studies*. Oxford University Press: Oxford.

Herman, L. & Vervaeck, B. (2005). *Handbook of Narrative Analysis*. University of Nebraska Press: USA.

Jessica A. & Parker B. (2020, September, 9). Change in the humanitarian sector in numbers. *The New Humanitarian*.
<https://www.thenewhumanitarian.org/maps-and-graphics/2020/09/09/25-years-of-humanitarian-data>. Erişim Tarihi: 01.02.2024

Kapoor, I. (2008). *The Postcolonial Politics of Development*. New York: Routledge.

Mc Ewan, C. (2019). *Postcolonialism, Decoloniality and Development*. New York: Routledge.

Mignolo, W. (2013). "Introduction: Coloniality of Power and De-Colonial Thinking". içinde W. Mignolo ve A. Escobar (Der.). *Globalization and Decolonial Option* (ss. 1-22). New York: Routledge

Khan, Themrise (2023) Open Democracy. Decolonisation is a comfortable buzzword for the aid sector, <https://www.opendemocracy.net/en/decolonisation-comfortable-buzzword-aid-sector>. Erişim Tarihi: 29.11.2023

Koivunen, T. (2010). "Practicing Power and Gender in the Field: Learning from Interview Refusals". *Journal of Contemporary Ethnography*, 39(6), ss. 682-708.

Loomba, A. (2000), *Kolonyalizm Postkolonyalizm*. (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Maldonado-Torres, N. (2013). "On The Coloniality of Being: Contributions of a Development of a Concept." İçinde W. Mignolo ve A. Escobar (Der.). *Globalization and Decolonial Option* (ss. 94-126). New York: Routledge.

Malkki, L. (1996). "Speechless Emissaries: Refugees, Humanitarianism, and Dehistoricization", *Cultural Anthropology*, Vol. 11, No. 3 ss. 377-404.

Mbembe, A. (2021). *Postkoloni Üzerine*. (Çev. M. Yalçın) İstanbul: Hece Yayınları.

Mohanty, C. T. (1988). "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses", *Feminist Review*, No: 30, ss.61-88.

Mohanty, C. T. (2006). *Sınır Tanımayan Feminizm: Teoriyi Sömürgeleştirmekten Kurtarmak, Dayanışmayı Örmek*. Çev. Hatice Pınar Şenoğuz. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Moyd, M. (Winter 2016). "What's wrong with doing good? Reflections on Africa, humanitarianism, and the challenge of the global". *Africa Today*, Vol. No. 2, ss.92-96.

Mutman, M. (2010), "Postkolonyalizm: Ölü Bir Disiplinin Hatıra Defteri". *Toplumbilim*, 25, ss.117-126.

Quijano, A. (2013). "Colonialist and Modernity/Rationality". içinde W. Mignolo ve A. Escobar (Der.). *Globalization and Decolonial Option*

Nader L. & Savinar R. (2016) "Humanitarianism as Pretext: Defining What is Moral and Just" içinde Antonio de Lauri (Der.), *Politics of Humanitarianism: Power, Ideology, Aid* (ss. 33-57). I.B. Tauris: London.

Open Letter... (2020). <https://decolonisemsf.univer.se/2020-open-letter>. Erişim Tarihi: 02.02.2024.

Open Letter to Senior Management and Colleagues in MSF: Beyond Words to Anti-Racist Action (2024). Google Docs. (https://docs.google.com/document/d/1FKb0jPiR5G0gNMNz-vuWPVwBnYjdooverHhysCDh_P88/edit) Erişim Tarihi: 02.02.2024

Oxfam (2022). Decolonize! What Does It Mean? <https://policy-practice.oxfam.org/resources/decolonize-what-does-it-mean-621456/>

Pandolfi, M. & Rousseau P. (2016). "Governing the Crisis: A Critical Genealogy of Humanitarian Crisis" De Lauri (Der.). *The Politics of Humanitarianism: Power, Ideology and Aid*. içinde (ss. 173-195). UK: Tauris.

Peace Direct, Adeso, Alliance for Peace Building & Wcaps. (2021). Time to Decolonize Aid: Insights and lessons from a global consultation. <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/time-decolonize-aid/>.

Redfield, P. (2010). "The Verge of Crisis: Doctors Without Borders in Uganda" Fassin D. & Pandolfi M. içinde *Contemporary States of Emergency* (ss. 173-195). (Der.), New York, Zone Books.

Redfield, P. (2013), *Life in Crisis: The Ethical Journey of Doctors without Borders*.

Rieff, D. (2003). *A Bed for the Night: Humanitarianism in Crisis*. New York, NY: Simon & Schuster.

Roepstorff, K. (2020), "A Call for Critical Reflection on the Localisation Agenda in Humanitarian Action." *Third World Quarterly*, Vol. 41 No: 2, ss. 284-381.

Sin, C. (2005). "Seeking Informed Consent: Reflections on Research Practice". *Sociology*, 39(2), ss. 277-294.

Slim, H. (2015). "Wonderful Work: Globalizing Humanitarian Ethics" içinde. R. Mac Ginty & H. J. Peterson (Der.) *The Routledge Companion to Humanitarian Action* içinde (ss. 13-26). London: Routledge.

Smirl, Lisa (2015). *Spaces of Aid: How Cars, Camps and Hotels Shape Humanitarianism*, London: Zed Books.

Stierl, M., Bojadzijeve, M., De Genova, N., Eckert, J., Khosravi, S., Lecadet, C.,..... Nyers, P. (2022) "Struggle" De Genova N., Tazzioli M. (der.). *Minor keywords of political theory: Migration as a critical standpoint*. *Politics and Space*, Vol: 40(4) ss. 781-875.

Taithe, B. (2004). "Reinventing (French) Universalism: Religion, Humanitarianism and the 'French' Doctors." *Modern and Contemporary France*, Vol. 12, No: 2, ss. 147-158.

Taithe, B. (2015). "Humanitarian History" içinde Mac Ginty R.& Peterson J. H. (Der.), *The Routledge Companion to Humanitarian Action* içinde (ss. 62-74).

Taşdemir, F. (2022), "Türkiye, en çok insani yardım yapan ülke sıralamasında zirvedeki yerini korudu". Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-en-cok-insani-yardim-yapan-ulke-siralamasinda-zirvedeki-yerini->

[korudu/2646685#:~:text=Ankara,ise%20ikinci%20s%C4%B1rada%20yer%20ald%C4%B1. Erişim Tarihi: 05.02.2024](#)

Terry, F. (2002). *Condemned to Repeat*, USA: Cornell University Press.

Transformation in the Aid and Development Sector: Decolonising Aid (2021). <https://www.centreforhumanitarianleadership.org/wp-content/uploads/2021/12/Decolonising-Aid59.pdf> Erişim tarihi: 20.04.2024

Turan, İclal (2018).Grafikte Göçmen Krizi, <https://iclalturan.medium.com/6-grafikte-g%C3%B6%C3%A7men-krizi-8b679b203917>. Erişim Tarihi: 31.05.2024

Ticktin, M. (2014). "Transnational Humanitarianism." *Annual Review of Anthropology*, 43, ss. 273-289

Yeğenoğlu, M. (2003), *Sömürgeci Fanteziler*. İstanbul: Metis Yayınları.

Young, R. (2016), *Postkolonyalizm: Tarihsel Bir Giriş*. (Çev. Burcu Toksabay Köprölü) Matbu Kitap: Ankara.

Zizek, S. (2012), *Çokkültürcülük, ya da Çokuluslu Kapitalizmin Kültürel Mantiğı*, <https://www.e-skop.com/skopdergi/cokkulturculuk-ya-da-cokuluslu-kapitalizmin-kulturel-mantigi/941> (Erişim Tarihi, 06.05.2024)

EK: DM HAREKETİNİN MSF'E YAZDIĞI AÇIK MEKTUP

MSF'nin uluslararası başkanının, tüm genel müdürlerin, tüm yönetim kurulu üyelerinin, tüm bölüm direktörlerinin ve üst düzey yöneticilerin dikkatine,

Bu açık mektubun imzacıları olarak, her türlü ırkçılığa karşı duruyor ve MSF'de kurumsal ırkçılığın acilen tanınması ve örgütün tamamında ırkçılık karşıtı eylemlere yönelik anlamlı bir adanmışlıkta bulunulması çağrısında bulunuyoruz.

Başka bir Siyahın yaşamının kamuoyunda kaybedilmesi, kurumların ve özellikle bu kurumlarda çalışan beyaz meslektaşların dünya çapında ırkçılığın ve diğer ayrımcılık türlerinin tam boyutuna uyanması için yeterli olmamalıdır.

Sistemik ırkçılık, beyaz üstünlüğü ve devlet destekli polis vahşetine karşı son protestolar ve direniş ikinci ve üçüncü haftaya yayıldığında, dünya çapında kurumlar bu adalet hareketine yönelik büyüyen baskıya yanıt vermeye başladı. Neden bu kadar uzun sürdü? Neden ancak kamuoyu baskısı konuyu görmezden gelmeyi imkansız hale getirdikten sonra?

MSF'nin ırkçılık karşıtı eylem çağrılarına verdiği yanıtlar en iyi ihtimalle yetersiz kalmıştır. Bazı bireysel tepkiler bir gerçeği kabul etmeye yaklaşmıştır: MSF'de kurumsal ırkçılık vardır. Diğer açıklamalar ise, ırkçılığın örgütümüzdeki boyutunu ve etkisini tamamen görmezden gelerek, bunun yerine "ırksal adaletsizlik" gibi pasif bir ifade kullanmıştır; bu ifade, sorunun "dışarıda" olduğunu, "içeride" olmadığını ima etmektedir - personelimizde, politikalarımızda ve uygulamalarımızda.

Daha fazla yorum, ırkçılığın yapısal tezahürlerinin tanınmasının MSF'nin sosyal misyonunun kapsamı dışında olduğunu öne sürmüştür. Dışlama, marjinalleşme ve şiddet ırkçılık, kolonyalizm ve beyaz üstünlüğü ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır ve çalışmalarımızda bunu pekiştiriyoruz. MSF'nin insani kimliğinin merkezinde, ırkçılık karşıtı eylemlere olan taahhüdümüzü ifade etmek ve bu taahhüdü tüm çalışmalarımızda uygulamak olduğuna inanıyoruz.

MSF USA'daki meslektaşlar tarafından sunulan ve MSF'de 'ırksal eşitsizliği' kabul eden Uluslararası Genel Kurul (IGA) önergesinin ünlü bir şekilde bastırılmasının üzerinden üç yıl geçti. Ardından yapılan açıklama, örgütümüz genelinde var olan ırkçılığın tam boyutunu ve bunun meslektaşlarımıza, hastalarımıza ve sosyal misyonumuzun bütünlüğüne olan etkisini kabul etmekte başarısız oldu.

MSF'nin uluslararası başkanının, tüm genel müdürlerin, tüm yönetim kurulu üyelerinin, tüm departman direktörlerinin ve üst düzey yöneticilerin dikkatine,

Bu açık mektubun imzacıları olarak, her türlü ırkçılığa karşı duruyor ve MSF'de kurumsal ırkçılığın acilen tanınması ve örgütün tamamında ırkçılık karşıtı eylemlere yönelik anlamlı bir taahhütte bulunulması çağrısında bulunuyoruz.

Başka bir Siyahın yaşamının kamuoyunda kaybedilmesi, kurumların ve özellikle bu kurumlarda çalışan beyaz meslektaşların dünya çapında ırkçılığın ve diğer ayrımcılık türlerinin tam boyutuna uyanması için yeterli olmamalıdır.

Sistemik ırkçılık, beyaz üstünlüğü ve devlet destekli polis vahşetine karşı son protestolar ve direniş ikinci ve üçüncü haftaya yayıldığında, dünya çapında kurumlar bu adalet hareketine yönelik büyüyen baskıya yanıt vermeye başladı. Neden bu kadar uzun sürdü? Neden ancak kamuoyu baskısı konuyu görmezden gelmeyi imkansız hale getirdikten sonra?

MSF'nin ırkçılık karşıtı eylem çağrılarına verdiği yanıtlar en iyi ihtimalle yetersiz kalmıştır. Bazı bireysel tepkiler bir gerçeği kabul etmeye yaklaşmıştır: MSF'de kurumsal ırkçılık vardır. Diğer açıklamalar ise, ırkçılığın örgütümüzdeki boyutunu ve etkisini tamamen görmezden gelerek, bunun yerine "ırksal adaletsizlik" gibi pasif bir ifade kullanmıştır; bu ifade, sorunun "dışarıda" olduğunu, "içeride" olmadığını ima etmektedir - personelimizde, politikalarımızda ve uygulamalarımızda.

Daha fazla yorum, ırkçılığın yapısal tezahürlerinin tanınmasının MSF'nin sosyal misyonunun kapsamı dışında olduğunu öne sürmüştür. Dışlama, marjinalleşme ve şiddet ırkçılık, kolonyalizm ve beyaz üstünlüğü ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır ve çalışmalarımızda bunu pekiştiriyoruz. MSF'nin insani kimliğinin merkezinde, ırkçılık karşıtı eylemlere olan taahhüdümüzü ifade etmek ve bu taahhüdü tüm çalışmalarımızda uygulamak olduğuna inanıyoruz.

MSF USA'daki meslektaşlar tarafından sunulan ve MSF'de 'ırksal eşitsizliği' kabul eden Uluslararası Genel Kurul (IGA) önergesinin ünlü bir şekilde bastırılmasının üzerinden üç yıl geçti. Ardından yapılan açıklama, örgütümüz genelinde var olan ırkçılığın tam boyutunu ve bunun meslektaşlarımıza, hastalarımıza ve sosyal misyonumuzun bütünlüğüne olan etkisini kabul etmekte başarısız oldu.

Üç yıl sonra, onca atölye çalışması, komite ve rapora rağmen ırkçılıkla mücadele meselesi yakamızı bırakmıyor. "Çeşitlilik ve dahil etme" çabaları eşitlik, adalet ve temsiliyet konularının bu bağlamda yeterince ele alınmamış olması nedeniyle büyük ölçüde başarısız olmuştur. Bunun dışında beyaz üstünlüğü ve siyah karşıtlığını referans noktası olarak ele almamış ve çeşitli ırksal, etnik ve kültürel grupları homojenleştirmiştir.

Yine başarısızlığın açık bir şekilde kabul edilmediği veya somut bir eylem taahhüdünün kanıtlarının olmadığı boş açıklamalar görüyoruz. Bu, tüm statüskoyu sürdürmeyi sağlayan, değişimin geldiğini gösteren performatif müttefiklik ile eşdeğerdir.

Çalışanlarımızda, politikalarımızda, işe alım uygulamalarımızda, işyeri kültürümüzde ve ayrıcalıklı beyaz bir azınlık işgücü tarafından dayatılan insanlık dışı "insani" programlar yoluyla sürdürülen ırkçılığın tam boyutunu kabul etme taahhüdü görmüyoruz.

Tarihimizdeki kolonyal ve neo-kolonyal şiddeti veya MSF'nin değişime karşı dirençli kaldığı beyaz üstünlüğü hallerini keşfetme taahhüdü görmüyoruz.

Ayrımcılık ve baskı eylemlerinin kontrolsüz devam etmesine olanak tanıyan insani "erdem işaret"ni ortadan kaldırma taahhüdü görmüyoruz.

Sadece MSF içinde yürütülen ırkçılık değil, aynı zamanda örgütümüzü tanımlayan kültür ve zihniyeti şekillendiren ırkçılık ve beyaz üstünlüğünü ortaya koyan: beyaz Avrupalı "uzman" ve "uzak ihtiyaç sahibi". Az sayıda istisna dışında, MSF'nin insaniyetçiliği hala yerli sesleri bastırıyor, yerli bilgiyi göz ardı ediyor, bireysel ve topluluk özelliğini reddediyor ve dayanışmanın radikal fikri ile alay ediyor.

Yıllardır, on yıllardır ve yüzyıllardır ırkçılığa ve diğer sosyal adaletsizlik türlerine karşı mücadele edenlere saygıyla, aşağıdakileri talep ediyoruz:

1. MSF'de kurumsal ırkçılığın ve insani eylemlerde ırkçılık, beyaz üstünlüğü ve kesişen ayrımcılık biçimlerinin (özellikle cinsiyet) kamuoyu önünde geniş çaplı kabulü;
2. Etkilenen bireyleri ve toplulukları merkeze alan ve on yıllardır süren güç ve paternalizmi telafi eden bir insani yardım yaklaşımının yeniden hayali için adanmışlık ve bir yol haritası
3. MSF'nin ırkçılık, beyaz üstünlüğü ve kesişen ayrımcılık biçimlerine yönelik duruşunun ve bunun hastalar ve personel üzerindeki etkisinin detaylandırılması;
4. MSF'de ırkçılığın dışarıdan değerlendirilmesi ve bunun hastalar, personel ve sosyal misyonumuzun bütünlüğü üzerindeki etkisi;
5. İş gücü çeşitliliğini işe alım süreçlerinde engelleyen bariyerleri tanımlamak ve bunu keşfetmeyi de kapsayan bir yerden tüm işe alım süreçlerinin (işe alım kanalları da) içeriden denetiminin yapılması, bunu sosyal katılımı sağlamak ve arttırmak ve ilerlemesini yaygınlaştırmak dahil olacak şekilde yapmak. Bu engelleri ortadan kaldırmaya yönelik müdahalelerle kapsama, elde tutma ve ilerlemeyi teşvik etmekle birlikte yapılmalıdır;
6. Özellikle MSF yönetim kurulları ve liderlik pozisyonlarına odaklanarak MSF'in tüm seviyelerinde sürdürülebilir çeşitlilik ve samimi bir temsiliyet sağlamak için açık bir eylem planının oluşturulması;
7. Örgütün tüm düzeylerinde hızlı ve sürdürülebilir ırkçılık karşıtı eğitimlerin uygulanması;
8. Tüm departmanlarda politikaların ve uygulamaların gözden geçirilmesi ve operasyonel karar verme, yönetim, işe alım, fon toplama ve iletişimle ilgili olarak ırkçılık karşıtı pratiklerin sağlanması için net bir uygulama planı;
9. Mevcut bağışçı ilişkilerinin ve bağışçı politikalarının değerlendirilmesi ve bunların ırkçılığı pekiştirip pekiştirmediği;
10. MSF'nin tüm çalışmalarında sömürgecilik tarihini, neo-sömürgecilik tezahürlerini ve beyaz üstünlüğünün ortaya konuluşlarını araştırmak için bağımsız, dış bir inceleme komisyonu.

Örgütteki ırkçı ve baskıcı sistemleri ve yapıları yıkmak için eylemler, netlik, şeffaflık, kamuoyu hesap verebilirliği ve gecikme ve eylemsizliği düzeltmeyi amaçlayan zamanında bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Bu taleplerin yerine getirilmesini sağlamak için yetkiye sahip bir işlevsel görev gücü kurulmasını ve yukarıdaki eylemlerin ilerleyişinin düzenli olarak raporlanmasını talep ediyoruz.

Bu taleplerin kapsamlı olmadığını kabul ediyoruz ve bu nedenle, baskı deneyimlemiş bireyleri tanıyan ve değer veren sürekli dinleme ve öğrenme taahhüdü bekliyoruz.

MSF, bu öz değerlendirme ve davranış değişikliği sürecine tamamen şeffaf, eylem odaklı ve kamuoyu hesap verebilirliği içinde başlamalıdır. Böyle bir değişiklik olmadan, MSF ahlaki olarak ödün vermiş olarak kalacak ve hızla değişen bir dünyada yakında önemini kaybedecektir.

Arka boş sayfa

